

Asiakkaiden kokemuksia ohjauksesta ammattillisen kuntoutusprosessin ai- kana

kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Tiina Leminen

Opinnäytetyö, AMK

Kesäkuu 2022

Terveys- ja hyvinvointialat

Kuntoutuksenohjaaja AMK

Leminen, Tiina

Asiakkaiden kokemuksia ohjauksesta ammatillisen kuntoutusprosessin aikana kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Kesäkuu 2022, 34 sivua

Terveys- ja hyvinvointialat. Kuntoutuksen Ohjaajan (AMK) tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö.

Julkaisun kieli: suomi

Julkaisulupa avoimessa verkossa: kyllä

Tiivistelmä

Työurien pidentäminen ja eläköitymisen siirtyminen myöhemmäksi on ollut Suomessa koko 2000-luvun yksi keskeisimmistä yhteiskunnallisista tavoitteista. Ammatillinen kuntoutus on ollut jo pitkään osa työllisyys- ja hyvinvointipolitiikkaa Suomessa. Se voi onnistuessaan tuoda hyötyä yksilölle, yhteisölle sekä myös laajemmin yhteiskunnalle. Ammatillisen kuntoutuksen keskeinen tavoite ja tarkoitus on auttaa asiakas takaisin työkyvyllään sopivaan työhön tai opintoihin.

Opinnäytetyön tavoitteena oli toteuttaa kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jonka avulla pyrittiin selvittämään, miten asiakkaat kuvaavat kokemuksiaan ammatillisen kuntoutusprosessin aikana saamastaan ohjauksesta ja miten toimijuus näyttäytyy kuntoutusprosessin aikaisessa ohjauksessa asiakkaiden kuvatessa kokemuksiaan. Kirjallisuuskatsaukseen haettiin suomalaista kirjallisuutta työeläkekuntoutuksen ja Kelan asiakkaiden kokemuksista ammatillisen kuntoutuksen aikana saamastaan ohjauksesta. Aineisto rajattiin vuosiin 2011–2022. Kirjallisuuskatsauksen aineisto haettiin suomalaisista tietokannoista Finna, Melinda ja Arto sekä lisäksi tehtiin harkinnanvaraista hakua. Hakusanoina oli ammatillinen kuntout* sekä ammatillinen kuntout* AND ohjaus. Tiedonhankintaa ohjattiin mukaanotto- ja poissulkukriteerien avulla. Kirjallisuuskatsaus muodostui 8 artikkelista, tutkimuksesta ja selvityksestä. Kirjallisuuskatsauksen aineiston sisällön analyysi käsiteltiin teoriaa hyödyntäen ja sen lisäksi aineiston sisällön analysoinnissa käytettiin aineistolähtöisestä sisällönanalyyysistä tuttua tyypittelyä.

Opinnäytetyön tuloksissa nousivat asiakkaiden kokemuksina ohjauksesta useita samankaltaisia toistuvia teemoja kuten toimijuus, asiakaslähtöisyys sekä oikea-aikainen kuntoutukseen ohjaus. Lisäksi asiakkaat kokivat, että hyvän vuorovaikutussuhteen syntyminen kuntoutusprosessin alussa ja sen ylläpitäminen koko kuntoutuksen ajan olivat edellytyksenä motivaation säilymiselle. Asiakkaat kokivat myös toimijuuden säilyvän kuntoutusprosessin ajan, mikäli vuorovaikutus asiantuntijaan oli toimiva. Kun asiakkailla on kokemus, että he pystyvät aidosti vaikuttamaan omaan ammatilliseen suunnitteluunsa, he kokivat ohjauksenkin onnistuneen hyvin. Ammatillinen kuntoutus edistyäkseen vaatii asiakkaalta aktiivista otetta ja motivaatiota läpi prosessin, jota asiantuntijan tehtävä on vahvistaa ja tukea. Asiakkaiden kokemus onnistuneesta ohjauksesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä on hyödyllistä ohjaustyön kehittämisessä ja laajemminkin yhteiskunnan kannalta ajatellen ammatillisen kuntoutuksen vaikuttavuutta ja hyötyjä yhteiskunnalle. Asiakasnäkökulman huomioiminen jatkotutkimuksissa onkin tärkeää.

Avainsanat (asiasanat): ammatillinen kuntoutus, työeläkekuntoutus, Kelan ammatillinen kuntoutus, toimijuus, ohjaus ja vuorovaikutus

Leminen, Tiina

Clients experiences of guidance during the vocational rehabilitation process- describing literature review

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, Juni 2022, 34 pages

Health and well-being. Degree Programme in Rehabilitation Councelling. Bachelor's thesis

Permission for open access publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

Extending working careers and postponing retirement has been one of the most important social goals in Finland throughout the 21st century. Vocational rehabilitation has long been part of employment and welfare policy in Finland. If successful, it can benefit the individual, the community and society at large. The main goal and purpose of vocational rehabilitation is to help the client return to work or studies that are suitable for his or her ability to work.

The aim of the thesis was to carry out a descriptive literature review, which was used to find out how clients describe their experiences of the guidance they received during the vocational rehabilitation process and how agency shows up during the rehabilitation process when clients describe their experiences. Finnish literature on the experiences of Kela's clients during occupational pension rehabilitation and vocational rehabilitation was searched for in the literature review. The material was limited to 2011–2022. The material in the literature review was retrieved from the Finnish databases Finna, Melinda and Arto, and a discretionary search was also performed. The keywords were vocational rehabilitation * and vocational rehabilitation * and guidance. Data acquisition was guided by inclusion and exclusion criteria. The literature review consists of 8 articles, research and a study. The analysis of the content of the material in the literature review was discussed using theory, and in addition, the analysis familiar from the material-based content analysis was used to analyze the content of the material.

In the results of the thesis, several similar recurring themes emerged as clients' experiences of supervision, such as agency, customer orientation and timely rehabilitation guidance. In addition, the clients felt that the establishment of a good interaction at the beginning of the rehabilitation process and its maintenance throughout the rehabilitation were prerequisites for maintaining motivation. Clients also experienced that the agency would remain in place during the rehabilitation process if the interaction with the expert was functional. When clients have the experience that they can truly influence their own professional design, they also felt that the guidance was successful. Vocational rehabilitation in order to progress requires an active approach and motivation from the client through a process that the task of the expert is to strengthen and support. The clients' experience of successful guidance and the factors influencing it is useful in the development of guidance work and, more broadly, in terms of the impact and benefits of vocational rehabilitation on society. It is important to take the customer perspective into account in further research.

Keywords/tags (subjects)

vocational rehabilitation, occupational pension rehabilitation, Kela's vocational rehabilitation, self-direction, guidance and interaction

Sisältö

1	Johdanto	2
2	Opinnäytetyön lähtökohdat ja tietoperusta	3
2.1	Ammatillinen kuntoutus	3
2.2	Ammatillista kuntoutusta säätelevät lait.....	4
2.2.1	Työeläkekuntoutus	5
2.2.2	Kelan ammatillinen kuntoutus	6
2.3	Toimijuus ohjauksen lähtökohtana	7
2.4	Toimijuus ammatillisessa kuntoutuksessa.....	8
2.5	Ohjauksen yleiset periaatteet	9
2.6	Ohjaus ammatillisessa kuntoutuksessa	10
2.7	Vuorovaikutus	11
3	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimustehtävät	12
4	Opinnäytetyön toteutus	13
4.1	Kuvaileva kirjallisuuskatsaus menetelmänä	13
4.2	Aineiston keruu ja kuvaus	13
4.3	Aineiston analyysi	15
5	Tulokset	17
5.1	Asiakaskeskeisyys ja Toimijuus.....	17
5.2	Ohjauksen oikea-aikaisuus.....	19
5.3	Vuorovaikutus	21
6	Johtopäätökset	22
7	Pohdinta	23
7.1	Tulosten arviointi.....	23
7.2	Luotettavuus	24
7.3	Tulosten hyödynnettävyys.....	25
	Lähteet	27
	Liitteet	32
	Liite 1. . Aineiston kuvaus ja teemojen ilmeneminen aineistossa	32
	Liite 2. Keskeiset teemat.....	34
	Liite 3. Aineisto analyysin ylä- ja alakategoriat.....	34

1 Johdanto

Työiässä olevilta ihmisiltä edellytetään yhteiskunnassa entistä pidempää työuraa, mutta suomalaisessa työelämässä huomattavan suurella osalla ihmisistä työura päättyy edelleen työkyvyttömyyteen. Pysyvälle työkyvyttömyyseläkkeelle jääminen on kuitenkin siirtynyt myöhemmäksi erityisesti yli 50-vuotiaiden keskuudessa ja sen lisäksi yli puolet myönnettyistä työkyvyttömyyseläkkeistä on määräaikaista kuntoutustukea. Tämän määräaikaisen työkyvyttömyyden aikana henkilön oletetaan kuntoutuvan takaisin työelämään. (Järnefelt 2018, 286, 295.)

Työurien pidentäminen ja eläköitymisen siirtyminen myöhemmäksi onkin ollut Suomessa koko 2000-luvun yksi keskeisimmistä yhteiskunnallisista tavoitteista (Kinni, Taskinen, Paronen, Pesonen & Rissanen 2017). Edellisen ja nykyisen hallitusohjelman sekä Sosiaali- ja Terveysministeriön kärkihankkeissa korostetaan asiakkaiden omaa vastuuta hyvinvoinnistaan, joka tarkoittaa myös asiantuntijoiden roolin muuttumista entisestään asiakkaan omaa toimijuutta vahvistavaan suuntaan (Punna, Malinen, Sevon & Sihvonen 2017, 155). Asiakkaan toimijuutta, vastuun ottamista ammatillisesta kuntoutumisestaan pyritään aktiivisesti tukemaan monin eri keinoin. Parhaimmillaan ja onnistuessaan ammatillinen kuntoutus voikin tuoda hyötyä yksilölle, yhteisölle, sekä myös laajemmin yhteiskunnalle. Ammatillisen kuntoutuksen keinoin on pystytty pidentämään työuria tai ainakin siirtämään työkyvyttömyyseläkkeelle joutumista. Ammatillinen kuntoutus onkin jo osa työllisyys- ja hyvinvointipolitiikkaa. (Juvonen-Posti, ym. 2016, 160161.)

Ammatillisen kuntoutuksen keskeinen tavoite ja tarkoitus on auttaa asiakas takaisin työkyvyllään sopivaan työhön tai opintoihin ja sitä kautta myös parempaan toimeentuloon. Työ ja siihen liittyvä toimeentulo on useimmiten ihmisille yksi tärkeimmistä asioista elämässä. Työn kautta ihmiset sijoittuvat konkreettisesti yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja niiden muutoksiin. (Wrede 2018, 3541.) Ammatillisen kuntoutuksen vaikuttavuus on ollut jo vuosia jatkuvan tutkimuksen kohteena, koska keinoja työurien pidentämiseen on välttämätöntä löytää. Ammatillisen kuntoutuksen vaikuttavuuden osoittaminen on todettu haastavaksi, koska monen tutkimuksen intervention jälkeen seuranta-aika on ollut vain muutaman vuoden ja siten on vaikea todistaa toteutuneen intervention vaikuttaneen työurien pidentymiseen. (Kinni, Taskinen, Paronen, Pesonen & Rissanen 2017, 46).

Opinnäytetyön aihe valikoitui paitsi aiheen ajankohtaisuuden vuoksi, mutta myös siksi, että haluttiin selvittää asiakkaiden kokemuksia ohjauksesta. Ammatillisen kuntoutuksen asiantuntijat voivat

huomioida ohjaustyössään asiakkaiden kokemuksia ohjauksesta, jotta lopputulos olisi mahdollisimman hyvä. Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan työeläkeyhtiöiden ja Kelan ammatillisen kuntoutuksen prosesseissa tapahtuvaa ohjausta ja asiakkaiden kokemuksia siitä. Opinnäytetyön tavoitteena oli pyrkiä selvittämään kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla, miten asiakkaat ovat kuvanneet kokemuksiaan ammatillisen kuntoutusprosessin aikana saamastaan ohjauksesta sekä miten toimijuus näyttäytyy ohjauksessa asiakkaiden kuvatessa kokemuksiaan ohjauksesta

2 Opinnäytetyön lähtökohdat ja tietoperusta

Asiakkaan päätyessä ammatillisen kuntoutuksen prosessiin, on taustalla aina jokin työntekoa rajoittava sairaus, vika tai vamma. Työ ja siihen liittyvä toimeentulo on useimmiten ihmisille yksi tärkeimmistä asioista elämässä. Mikäli ihminen joutuu tilanteeseen, ettei pystykään tekemään enää työtään, se herättää usein monenlaisia kysymyksiä, hämmennystä ja epätietoisuutta. Tässä tilanteessa oikeanlaisen ja oikea-aikaisen ohjauksen merkitys on suuri. Ammatillisen kuntoutuksen asiantuntijan pitää osata ohjata asiakasta yksilöllisen tilanteen mukaan ja tärkeä rooli on toimia myös eräänlaisena tulkkina työeläkeyhtiön ja Kelan sekä asiakkaan välillä. Ammatillisen kuntoutuksen parissa työskentelevien asiantuntijoiden ohjausosaaminen ammatillisen ohjausprosessin eri vaiheissa on erittäin tärkeää kuntoutuksen onnistumisen ja tavoitteiden saavuttamisen kannalta.

2.1 Ammatillinen kuntoutus

Ammatillisen kuntoutuksen tärkeimmät vastuutahot ovat Kansaneläkelaitos, työeläkelaitokset, TE-toimisto sekä tapaturma- ja liikennevakuutuslaitokset. Ammatillisen kuntoutuksen järjestämisvastuu jakautuu useille eri tahoille riippuen mm. kuntoutujan iästä, vammasta tai vammautumisen syystä, työuran pituudesta tai työllistymisvaikeuksien syistä. (Suomela-Markkanen & Peltonen, 2016, 255–256.) Kun kuntoutuksen tarve johtuu työtapaturmasta, ammattitaudista tai liikennevahingosta, ammatillisen kuntoutuksen kustannuksista vastaava tapaturma- ja liikennevakuutuslaitokset työtapaturma- ja ammattitautilainsäädännön ja liikennevakuutuslainsäädännön perusteella. (Sosiaali- ja Terveysministeriö. 2021)

Ammatilliseen kuntoutukseen on Suomessa lakisääteinen oikeus. Sen tavoitteena on järjestäjästä riippumatta ehkäistä tai ainakin siirtää työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä. Lisäksi tarkoitus on

helpottaa työhön paluuta pitkän sairausloman jälkeen. Oikeus ammatilliseen kuntoutukseen edellyttää, että hakijalla on sairaus, vika tai vamma, jonka arvioidaan aiheuttavan työkyvyttömyyden uhan lähivuosien aikana. (Pekkarinen & Sohlman 2020, 3, 13.) Ammatillisen kuntoutuksen turvin pyritään turvaamaan kuntoutujan työelämässä pysyminen tai mahdollistamaan hänelle sinne pääseminen tai palaaminen. Kuntoutuksen tavoitteena on opiskelu- tai työkyvyn tukeminen, parantaminen tai työkyvyttömyyden estäminen. Sen lisäksi ammatillisella kuntoutuksella pyritään edistämään kuntoutujan integroitumista yhteiskuntaan ja työelämään kohentamalla kuntoutujan valmiuksia työkykyyn liittyen. (Kelan terminologinen sanasto 2018, 204.)

Ammatillinen kuntoutus tarkoittaa toimenpiteitä, joiden tavoitteena on tukea henkilön työhön pääsyä, siellä jatkamista tai työhön palaamista työn tekemistä rajoittavasta sairaudesta, viasta tai vammasta huolimatta. Ammatillinen kuntoutus voi sisältää työkokeilua, työhön valmennusta, työhön tai ammattiin johtavaa koulutusta, työolosuhteiden muuttamista, elinkeinon tai ammatin harjoittamisen tukea, palkkatukea työnantajalle ja vajaakuntoisten erityistyöllistämistä. (Haanpää, Hedenborg, Leinonen, Martimo & Takala 2019, 2829.) Työntekijälle voidaan korvata ammatillisesta kuntoutuksesta aiheutuvat välttämättömät ja tarpeelliset kustannukset (Sosiaali- ja Terveysministeriö 2021). Kuten Suomela-Markkanen ja Peltonen (2016, 254) toteavat, ammatillisen kuntoutuksen oikea-aikainen käynnistyminen työ- ja opiskelukyvyn osalta on ensiarvoisen tärkeää, jotta työkykyyn liittyvät haasteet eivät pitkity. (Suomela-Markkanen & Peltonen 2016, 255–256.)

2.2 Ammatillista kuntoutusta säätelevät lait

Ammatilliseen kuntoutukseen on Suomessa lakisääteinen oikeus ja sen toimeenpaneminen on jaettu usealle eri toimijalle. Työeläkelakien mukaista ammatillista kuntoutusta säätee työeläkelaki ja mikäli työeläkelakien mukaiset kriteerit täyttyvät ja työkyvyttömyyden uhka on olemassa, henkilö on oikeutettu ammatilliseen kuntoutukseen. Työntekijällä, joka ei ole täyttänyt alinta vanhuuseläkeikänsä, on oikeus saada työkyvyttömyyden estämiseksi tai työ- ja ansiokyvyn parantamiseksi tarkoituksenmukaista ammatillista kuntoutusta. Sovellettaessa työeläkelakia ja arvioitaessa kuntoutuksen tarkoituksenmukaisuutta täytyy ottaa huomioon myös hakijan ikä, aikaisempi koulutus ja ammatti. Olennaista työeläkekuntoutuspäätöksen teossa on myös se, voidaanko olettaa ammatillisen kuntoutuksen toimenpiteiden avulla hakijan palaavan terveydentilalle sopivaan työhön. (Työntekijän eläkelaki 395/2006, 25§.)

Kelan nykyinen kuntoutustoiminta perustuu 1.10.2005 voimaan tulleeseen lakiin Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista (L 566/2005). Kansaneläkelaitos järjestää ja korvaa kuntoutusta sekä turvaa kuntoutujan toimeentuloa kuntoutuksen aikana lain mukaisesti. Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa lain toimeenpanosta sekä etuuksien kehittämisestä. Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetussa laissa säädetään Kelan järjestämä ja korvaava kuntoutus. (L 566/2005, § 3 ja § 5.)

2.2.1 Työeläkekuntoutus

Vuonna 2004 tapahtuneen uudistuksen jälkeen työeläkekuntoutuksesta tuli lakisääteistä ja myös kuntoutusoikeutta koskevissa päätöksissä oli muutoksen oikeus. Yhtenä uudistuksen tavoitteista oli, että kuntoutus käynnistyisi oikea-aikaisesti. Vuoden 2015 alussa työeläkelakiin on tullut viimeisin ja merkittävin muutos. Tämän lain muutoksen myötä työeläkeyhtiön on ennen eläkepäättöstä aina selvitettävä työntekijän oikeus työeläkekuntoutukseen. Tämän lisäksi työeläkeyhtiön ensisijainen tehtävä on selvittää kuntoutujan mahdollisuudet muihin lainsäädännön mukaisiin kuntoutuksiin esimerkiksi lääkinnällisen kuntoutuksen osalta. (Työntekijän eläkelaki 395/2006, 36§; Liukko, 2020, 15.) Työntekijällä on oikeus saada ennakkopäätös siitä, täyttyvätkö työeläkekuntoutuksen saamisen edellytykset. Ennakkopäätös on eläkelaitosta sitova, jos työntekijä toimittaa eläkelaitokselle kuntoutussuunnitelman yhdeksän kuukauden kuluessa siitä, kun ennakkopäätös on tullut lainvoimaiseksi. (L 395/2006, §27.)

Työeläkelaitokset toteuttavat ammatillista kuntoutusta työkäisille, jotka ovat kiinnittyneet työelämään, ovat iältään nuorempia kuin heidän alin vanhuuseläkeikänsä on sekä yhteys työelämään on edelleen olemassa. Työeläkekuntoutuksen saamisen ehtona kuitenkin on todettavissa oleva selkeä työkyvyn uhka lähivuosien aikana tai todettu työkyvyttömyys sairauden, vian tai vamman vuoksi. Oikeus työeläkelakien mukaiseen ammatilliseen kuntoutukseen edellyttää myös, että hakijalla on viimeisen viiden vuoden tarkasteluajalla, joko työntekijänä tai yrittäjänä saatuja vakuutettuja ansiotuloja vähintään 37 725,23 euroa, joka on vuoden 2022 taso. Yhtenä työeläkekuntoutuksen saamisen edellytyksenä on lisäksi, että ammatillisen kuntoutuksen avulla on voitava estää tai ainakin siirtää odotettavissa olevaa työkyvyttömyyttä. Hakijalla ei saa myöskään olla oikeutta ammatilliseen kuntoutukseen tapaturma -tai liikennevakuutuksen perusteella. (Haanpää ym, 2019, 31; Suomela-Markkanen & Peltonen, 2016, 255; Työeläkelakipalvelu, 2022.)

Työeläkekuntoutuksen toteuttamistavat ovat esimerkiksi työkokeilu, työvalmennus, oppisopimuskoulutus, täydennyskoulutukset, kurssit, uudelleen koulutus tai elinkeinotuki (Suomela-Markkanen & Peltonen, 2016, 255). Työeläkekuntoutusta haetaan omasta työeläkeyhtiöstä kuntoutushakemuksella. Hakemuksen liitteeksi tarvitaan aina hoitavan lääkärin B-lausunto, jossa täytyy olla kuvattuna sairauden tai vamman aiheuttamat rajoitteet ja vaikutukset toiminta- ja työkykyyn. (Työeläkejärjestelmä, 2022.)

Paitsi yksittäisen henkilön myös yhteiskunnan etu on, että työkyvyttömyyseläkkeiden määrää pyritään vähentämään. Työeläkekuntoutuksen keinoin on mahdollista säästää yhteiskunnan varoja ja tavoitteena on, että työeläkekuntoutukseen käytetyt kustannukset jäisivät pienemmiksi kuin eläkemenot. Työeläkekuntoutus on aina ensisijainen vaihtoehto työkyvyttömyyseläkkeeseen nähden. Kuntoutus edellyttää aina tarkoituksenmukaista kuntoutussuunnitelmaa, joka ei tarvitse olla valmiina haettaessa kuntoutukseen. Kuntoutussuunnitelman tekoon kuntoutuspäätöksen saanut työeläkevakuutettu voi saada apua kuntoutuksen palveluntuottajilta. (Työeläkejärjestelmä, 2022.)

Työeläkejärjestelmä on Suomessa ansiosidonnainen ja työskentelyperusteinen järjestelmä. Tarkoittaen sitä, että niin työnantajat kuin työntekijät ja yrittäjät maksavat eläkevakuutusmaksuja. Näin ollen henkilön saama työeläke on hänen itsensä ansaitsemaa, jonka hän saa käyttöönsä työuran jälkeen. Työeläkkeen määrä on verrannollinen työntekijän vuosiansioiden määrästä. (Kotkas 2019, 123126.)

2.2.2 Kelan ammatillinen kuntoutus

Yleinen vajaakuntoisten ammatillisen kuntoutuksen järjestämisvelvollisuus kuuluu Kelalle. Käytännössä palveluiden piiriin kuuluvat ensisijaisesti henkilöt, joilla ei ole oikeutta työeläkekuntoutukseen, tarkoittaen että henkilöllä ei ole riittävää yhteyttä työelämäään. Tarkoituksenmukaista ammatillista kuntoutusta järjestetään henkilön työ- ja ansiokyvyn tukemiseksi tai parantamiseksi tai työkyvyttömyyden estämiseksi, jos todettu sairaus, vika tai vamma on aiheuttanut tai sen arvioidaan aiheuttavan lähivuosina henkilön työ- tai opiskelukyvyn ja ansiomahdollisuuksien olennaisen heikentymisen. (Haanpää ym. 2019, 29.)

Kelan ammatillisen kuntoutuksen myöntämiskriteereitä lievennettiin lakimuutosten yhteydessä vuonna 2014. Opiskelu- ja työkyvyn lisäksi kuntoutuksen tarvearviossa otetaan huomioon myös

henkilön kokonaistilanne. Sairauslähtöisestä arvioinnista on haluttu siirtyä kohti kokonaisvaltaisempaa työ- ja toimintakyvyn arviointia. Tavoitteena on, että erityisesti nuoret ja työikäiset pääsevät riittävän varhain ja oikea-aikaisesti ammatilliseen kuntoutukseen, jolla pyritään ehkäisemään työelämästä syrjäytymisen riskiä ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä. (Juvonen-Posti & Pensola 2016, 14.)

Kelan ammatillista kuntoutusta voi hakea opiskelija, työtön tai työelämässä alle viisi vuotta ollut henkilö. Tiettyjä kuntoutustoimenpiteitä voidaan järjestää myös työeläkelaitosten vastuulle kuuluville asiakkaille kuten ammatilliset kuntoutuskurssit, KIILA-kuntoutus, opiskelun ja työn apuvälineet, näkövammaisten ammatilliset kuntoutuspalvelut, työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus ja ammatillisen kuntoutuspalvelun alkuvaihe. Kelalla on velvollisuus ohjata asiakas oikeiden palveluiden piiriin. (Haanpää ym. 2019, 29.)

Kelan ammatillinen kuntoutus on työeläkejärjestelmän kuntoutusta laaja-alaisempaa. Sopivia toimenpiteitä pohdittaessa tulee arvioida kuntoutuksen tarkoituksenmukaisuutta; voidaanko kuntoutuksen avulla tukea tai parantaa työkykyä siten, että kuntoutuja voi jatkaa työelämässä tai siirtyä sinne. Tällöin tulee huomioida, onko suunniteltu kuntoutus henkilön terveydentilan kannalta sopiva ja johtaako kuntoutus sopivaan työhön. (Haanpää ym. 2019, 29.)

2.3 Toimijuus ohjauksen lähtökohtana

Toimijuus-käsitteenä liittyy motivaation ja kiinnittymisen käsitteisiin (Vehviläinen 2014). Toimijuutta käsitellään useissa eri tieteissä ja käsitteenä se on tuttu ainakin filosofiassa, yhteiskunta- ja ihmistieteissä (Hokkanen 2013, 59.) Hokkasen (2014) mukaan yhteistä kaikille tieteille käsitellessään toimijuutta on yksilö, jolla on oikeus tehdä elämässään itseään koskevia valintoja. Punna ym. (2017) määrittelevät toimijuuteen liittyvän motivaation, tahdon, asiakkaan selviytymiskyvyn, osallisuuden, aloitekyvyn, oppimisen sekä hallinnan tunteen. Hökkä ym. (2014) ovat määritelleet toimijuuden liittyvään yleensä asiakkaan aktiivisuuteen, aloitteellisuuteen, osallisuuteen sekä kokeemukseen oman elämänsä hallinnasta (Hökkä, Paloniemi, Vähäsantanen, Herranen, Manninen, & Eteläpelto 2014).

Toimijuus voidaan jakaa käytännön toimijuuteen sekä elämäntapa-toimijuuteen. Ammatillisen kuntoutuksen prosessissa tarvitaan näitä molempia. (Punna ym. 2017, 155.) Toimijuuteen liitty

vahvasti motivaatio. Motivaation syntymiseen vaikuttaakin useampi asia mm. aiemmat kokemukset, elämäntilanne sekä se miten asiakas näkee omat mahdollisuutensa. (Tuusa, M., Seppänen-Järvelä, R., Henriksson, M., Juvonen-Posti, P., Pesonen, S., Syrjä, V. & Savinainen, M. 2018. 129130.) Kuten Hokkanen (2013) kuvaa asiakkaan toimijuus on paitsi asiakkaan kuulemista, myös asiakkaan sitoutumista tai aktiivista osallistumista. Toimijuuteen liittyy käytännön asiakastyössä asiakkaan oikeus päätöksentekoon, mahdollisuuteen valita sekä asiakkaan oikeuteen toimia haluamallaan tavalla. (Hokkanen 2013, 5664.)

Käytännössä toimijuus tarkoittaa sitä, että asiakas kokee ohjauksessa asetetut keskeiset tavoitteet oman elämänsä kannalta niin merkitykselliseksi, että on valmis ottamaan vastuun, tekemään päätöksiä ja valintoja tavoitteen saavuttamiseksi. Asiakas on myös valmis arvioimaan omaa toimintaansa ja omia voimavarojaan suhteessa asetettuihin tavoitteisiin. (Vehviläinen 2014.) Ohjauksessa toimijuuden vahvistamiseen voidaan Vehviläisen (2014) mukaan pyrkiä mahdollistamalla vaikuttamalla mm. siihen, että ohjattavan omat tavoitteet ja pyrkimykset ja päämäärät tulevat esille, ohjattava suunnittelee omaa toimintaansa ja ohjattavan oma työskentely edistää prosessia. Toimijuus ymmärretään siten ennen kaikkea ihmisen toimintana suhteessa ympäristöönsä ja tilanteisiin. Kuntoutusprosessissa toimijuus tarkoittaa käytännössä sitä, että asiakas osallistuu vahvasti omaan kuntoutusprosessiinsa. Tärkeintä on asiakkaan oma kokemus kuntoutumisen tarpeestaan, muutosvalmiutta sekä uskoa siihen, että muutos on mahdollinen. (Vehviläinen 2014.)

2.4 Toimijuus ammatillisessa kuntoutuksessa

Ammatillisessa kuntoutuksessa tavoitellaan asiakkaan oman hallinnan tunteen vahvistamista ja pyritään ulottamaan tätä myös kuntoutustilanteiden ulkopuolelle. Erityisesti eteen tulevilla haastavissa tilanteissa asiakkaan oman pystyvyyden kokemus on tärkeä. Tämä edellyttää asiantuntijalta sitä, että hän antaa asiakkaalle riittävästi tietoa ja asiakkaalle soveltuvia keinoja oman toimintansa tueksi ja selviytymiskeinoiksi. Kuntoutus prosessin aikana on tärkeä käytännössä luoda asiakkaalle pystyvyyden tunne ja vahvistaa hänen uskoa omaan itseensä. (Reunanen 2017.)

Hökkä ym. (2014) on tutkimus- ja kehittämishankkeen loppuraportissaan jakanut ammatillisen toimijuuden eri vaiheisiin. Ammatillinen toimijuus tarkoittaa työntekijöiden tekemiä valintoja ja vaikutusmahdollisuuksia, jotka vaikuttavat työhön. Keskeinen osa ammatillista toimijuutta on henkilön käsitys itsestään työntekijänä ja tärkeinä pitämistään asioista sekä tavoitteista työntekijänä.

Lisäksi työhistoria, aikaisemmat kokemukset sekä osaaminen ovat voimavaroina. Ammatilliseen toimijuuteen keskeisenä asiana vaikuttaa edellisten lisäksi työpaikan olosuhteet ja sosiaalinen ympäristö. Kaikki ammatilliseen toimijuuteen liittyvät asiat sekä rajoittavat että tuovat mahdollisuuksia. (Hökkä ym. 2014.) Ylipäänsä kuntoutuksessa toimijuutta näyttää edistävän asiakkaan osallistaminen ja asiakkaan aktiivinen osallistuminen kuntoutumisensa suunnitteluun sekä ohjaustapa, jossa asiakas kohdataan ja hänen tarinaansa ja mielipiteitään aidosti kuunnellaan (Reunanen 2017).

2.5 Ohjauksen yleiset periaatteet

Hyvä ohjaus siis edistää ohjattavan omaa toimijuutta kuntoutusprosessin alusta saakka. Ohjattavan tulisi saada ohjauksessa tukea omien voimavarojensa ja kykyjensä havaitsemiseen ja uusien taitojen harjoitteluun. Jotta toimijuus voi toteutua, on ohjattavan saatava kokemus, että ohjausprosessi on hänen oman elämänsä kannalta merkityksellinen ja hänellä itsellään on mahdollisuus ja toisaalta myös vastuu valintojen tekemiseen. Dialogisessa ohjauksessa ohjattava ja ohjaajat ovat keskustelukumppaneita, jotka pohtivat ajatuksia ja kokemuksia yhdessä, yrittäen löytää ratkaisuja kohdattuihin ongelmiin. (Vehviläinen 2014.) Dialogisen ohjauksen keinoina toimivat avoimet kysymykset ja ohjauksen avulla voidaan saavuttaa vastavuoroista keskustelua (Vänskä, Laitinen-Väänänen, Kettunen & Mäkelä 2011, 54–55, 58–59).

Ohjaustilanteessa pyritään neuvomaan asiakasta ja yleensä siirtämään tietoa asiakkaalle. Jotta tieto voisi saavuttaa asiakkaan, on välttämätöntä, että asiantuntijan ja asiakkaan välille muodostuu pedagoginen suhde. Se tarkoittaa vastavuoroista suhdetta, jossa vallitsee molemminpuolinen ymmärrys sekä luottamus. Ohjaus ei ole vain yksipuolista tiedonjakamista vaan vastavuoroista toimintaa. Asiakkaan osallistuminen ja vastuunottaminen omasta kuntoutumisestaan vaatii tämän pedagogisen suhteen luomisen. Asiantuntijan tehtävä on saada asiakas ymmärtämään oman toiminnan merkityksellisyys kuntoutuksessa. (Tynjälä, Piirainen, Kurunsaari & Merikoski 2016, 268–269.)

Ohjaajan tärkeä tehtävä on valita jokaisessa ohjaustilanteessa ne toimintatavat, jotka auttavat parhaiten asiakasta löytämään omat tavoitteensa, tietonsa, taitonsa ja voimavaransa. Ohjauksessa pyritään vahvistamaan kaikin tavoin asiakkaan toimijuutta. (Vehviläinen 2014.) Motivoiva haastattelu on yksi tätä toimintaa tukeva menetelmä. Motivoivan haastattelun tarkoitus on, että ihminen itse tunnistaa ja tunnustaa tarpeen muutokseen ja miettii ratkaisukeinoja siihen. Motivoivassa

haastattelussa yksi keskeinen asia on mm. katsekontaktin säilyttäminen ja sanattomien viestien ilmaiseminen asiakkaalle, jolla osoitetaan ymmärrystä ja empatiaa asiakkaan tilannetta kohtaan. (Motivoiva haastattelu 2020.)

2.6 Ohjaus ammatillisessa kuntoutuksessa

Suomessa toteutettu ammatillinen ohjaus on lähtöisin USA:sta, jossa on kehitetty jo 1900-luvun alkuvuosikymmeninä erilaisia ohjausteorioita. Ohjaus- ja neuvontatyöstä on useita määritelmiä. John McLeod (2009) on määritellyt ohjauksen toiminnaksi, joka perustuu määrätietoiseen keskusteluun ja ohjaajan tarkoitus on auttaa asiakasta pohtimaan oman elämänsä ongelmia. Onnismaa (2011) määrittelee ohjausta laaja-alaiseksi elämänsuunnittelun menetelmäksi, jossa asiakasta on tavoitteena auttaa näkemään ympäristössä olevat mahdollisuudet ja käyttämään niitä mahdollisimman tavoitteellisesti edistämään omaa tilannettaan. (Sayed 2015, 910.)

Kuten Vehviläinen (2014) kuvaa, ammatillisessa kuntoutuksessa ohjausprosessit ovat usein pitkäkestoisia ja ne saattavat sisältää kasvu- ja oppimiskokemuksia. Ihmisen ollessa jonkinlaisessa siirtymä tai nivelvaiheessa elämässään, ohjauksen merkitys voi olla suuri erityisesti yksilölle, mutta myös yhteiskunnallisesti. Ohjauksen tavoite ja aikataulu täytyy ammatillisessa kuntoutuksessa laatia, mutta kovin tarkkaa tavoitetta tai aikataulua ei välttämättä ole. Instituutti asettaa toiminnalle kuitenkin aina raamit, jonka puitteissa ohjaus täytyy tapahtua. Esimerkiksi työeläkeyhtiö myöntää työkokeilun ja työvalmennuksen avulla uuden työn opetteluun, mutta ei uudelleen koulutusta. Tällöin ohjaus tapahtuu instituutin ja maksajan raamien sisällä. Prosessin onnistumiseen ja etenemiseen vaikuttaa paitsi ohjattavan kokonaistilanne ja motivaatio, mutta myös esimerkiksi työkokeilupaikan löytyminen ja sen vastaaminen asiakkaan tilanteeseen. Onnistunut ohjaus vaatii ohjattavan ja ohjaajan hyvää vuorovaikutusta, saumatonta yhteistyötä ja molemminpuolista luottamusta. (Vehviläinen 2014.)

Ammatillisessa kuntoutuksessa asiantuntijan tehtäväksi jää arvioida, voidaanko asiakkaan tilanteeseen vaikuttaa kuntoutuksen avulla. Yksilöllinen kuntoutustarve tarkoittaa ihmisen itsensä havaitsemaa ja koettua ongelmaa ja myös motivaatiota hakea siihen apua. Kuntoutustarve kuvaa henkilön omaa kokemusta tilanteestaan. Kuntoutustarvetta voidaan tarkastella myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Silloin se perustuu yleisellä tasolla mm. työvoiman riittävään

saatavuuteen tai siihen että yhteiskunnan sosiaaliturvakustannukset eivät nouse liikaa. Asiantuntijan tekemä kuntoutustarpeen arvio yksilötasolla perustuu aina lainsäädäntöön ja arvoihin. Kuntoutustarpeen arvioimiseksi on lainsäädännössä ja kuntoutusjärjestelmien toimintaohjeissa määritelty kriteerit, joiden perusteella toimenpiteitä lähdetään suunnittelemaan. Asiantuntijan täytyy arvioida sairauden, vamman tai vian luonne ja haitta-aste toiminta- ja työkykyyn. (Järvikoski ym. 2011, 158160.)

2.7 Vuorovaikutus

Vuorovaikutus ihmisten välillä perustuu toisen ihmisen arvostamiseen ja kunnioittamiseen sekä aitoon haluun ymmärtää toista ihmistä ja hänen lähtökohtiaan. Vuorovaikutustilanteessa molemmat tuovat tilanteeseen asioita, jotka vaikuttavat molempiin osapuoliin. Kahden ihmisen välinen vuorovaikutustilanne on siten aina vastavuoroinen. Sekä positiiviset, että negatiiviset tunteet tarttuvat usein vuorovaikutustilanteissa herkästi. Toimiva vuorovaikutus edellyttää tietoisuutta oman toiminnan ja käytöksen vaikutuksesta toiseen osapuoleen. Tämän jälkeen oman toiminnan säätely on mahdollista ja säätelyn avulla haastavatkin vuorovaikutustilanteet mahdollistuvat. (Talvio & Klemola 2017, 920.)

Ihmisten välillä tapahtuva kommunikaatio perustuu sanattomaan ja sanalliseen viestintään. Ihmisten välillä tapahtuva vuorovaikutus koostuu aina useammasta eri tekijästä, joita voidaan tarkastella useammasta näkökulmasta. Toimivan vuorovaikutuksen lähtökohtana on aina molemminpuolinen kunnioittava suhtautuminen vastapuoleen, oli hän sitten asiakas tai asiantuntija.

(Mönkkönen, Leinonen, Arajärvi, Hovatta, Tusa & Salokangas 2019, 51.) Sanattomien viestien merkitys vuorovaikutustilanteissa on todella tärkeä. Sanattomaan viestintään kuuluvat mm. kasvojen ilmeet, katsekontakti, eleet, asennot sekä äänensävy. Sanattoman viestinnän välityksellä asiakkaalle välittyy mm. asiantuntijan asenteita ja tunnetiloja. Sanattomien viestien tulkitseminen voi olla kuitenkin hankalaa. (Luomajoki ym. 2020.)

Asiakkaiden arvostamia asiantuntijoiden vuorovaikutustaitoja ovat kuuntelemisen taito ja selitysten ja tiedon antaminen. Asiakkaat toivovat tulevansa kuulluksi ja ymmärretyksi ja on tärkeää, että he kokevat saavansa yksilöllistä ohjausta. Jos asiantuntijan ja asiakkaan välille muodostuu hyvä vuorovaikutussuhde, asiakkaiden on helpompi kokea saavansa henkilökohtaista ohjausta. Dialektisesta käyttäytymisterapiasta tulee käsitteet validoiva ja invalidoiva vuorovaikutus. Validoivalla

vuorovaikutuksella tarkoitetaan kommunikaatiota, jossa pyritään auttamaan asiakasta tunteiden ja hänen huoliensa säätelyssä ja osoitetaan ymmärrystä, mutta ei tuomita asiakasta. Tämänkaltaisen vuorovaikutuksen avulla on pystytty vähentämään asiakkaan negatiivisia tunnetiloja ja lisäämään asiakkaan ja asiantuntijan välistä luottamusta. Invalidoivalla vuorovaikutuksella tarkoitetaan asiakkaan tunteiden ja ajatusten ohittamista tai vääriksi tuomitsemista. Ohjaustilanteissa tasapainoilu vuorovaikutustilanteessa ja oikeiden sanojen valitseminen ei ole aina yksinkertaista. (Luomajoki ym. 2020.)

Asiantuntijan on tärkeä tiedostaa muutamia asioita myös itsestään ja omasta toiminnastaan, jotta vuorovaikutussuhteesta tulisi mahdollisimman hyvä. Vuorovaikutustilanne on aina vastavuoroinen, mutta erityisesti asiantuntijalta vaaditaan ohjaustilanteessa useita taitoja, jotka yhdistyvät toisiinsa. Thomas Gordonin mukaan hyvän vuorovaikutusmallin mukaisiin työkaluihin kuuluvat itsensä johtaminen, toisen ihmisen passiivinen ja aktiivinen kuunteleminen, ongelmatilanteiden käsitteilytaidot sekä minätietoisuus. Toisten ihmisten kanssa toimiessa täytyy asiantuntijan olla ensin tietoinen, kuinka oma toiminta toiseen ihmiseen vaikuttaa. (Talvio & Klemola 2017, 19.)

3 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoitteet ja tutkimustehtävät

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää asiakkaiden kuvaamia kokemuksia ohjauksesta ammatillisen kuntoutuksen aikana. Opinnäytetyön tavoitteena oli toteuttaa kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jonka avulla pyrittiin saamaan vastaus tutkimustehtäviin, joita olivat:

1. Miten asiakkaat kuvaavat kokemuksiaan ammatillisen kuntoutusprosessin aikana saamaansa ohjauksesta?
2. Miten toimijuus näyttäytyy kuntoutusprosessin aikaisessa ohjauksessa asiakkaiden kuvauksissa kokemuksistaan?

Keskeisiä käsitteitä olivat ammatillinen kuntoutus, työeläkekuntoutus, Kelan ammatillinen kuntoutus, toimijuus, ohjaus sekä vuorovaikutus. Alun perin rajasin aiheen koskemaan nimenomaan työeläkekuntoutusta, mutta jouduin laajentamaan hakuja koskemaan ylipäänsä ammatillista kuntoutusta, koska pelkästään työeläkekuntoutusta koskevaa materiaalia oli niin vähän.

4 Opinnäytetyön toteutus

4.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus menetelmänä

Kirjallisuuskatsauksia tehdään erilaisiin tarkoituksiin ja onkin olemassa useita erilaisia katsauksia. Ne voidaan jakaa kolmeen päätyyppiin, joita ovat kuvailevat katsaukset, systemaattiset katsaukset sekä määrällinen ja laadullinen meta-analyysi. (Suhonen, Axelin & Stolt 2015, 8.) Kirjallisuuskatsauksessa on oltava nähtävissä aina viisi vaihetta. Näitä ovat kirjallisuuskatsauksen tarkoituksen ja tutkimusongelman määrittäminen, se antaa suunnan koko prosessille. Tutkimusongelman ja tarkoituksen perusteella tehdään kirjallisuushaku sekä aineistonvalinta. Kolmantena vaiheena kirjallisuuskatsauksessa on tutkimusten arviointi, jota seuraa aineiston analysointi sekä synteesi. Viimeisenä vaiheena on tulosten raportointi. (Niela-Vilen & Kauhanen 2015, 23-25.)

Opinnäytetyö on tehty käyttäen kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus pyrkii luomaan kuvan jostakin tietystä asiakokonaisuudesta perustellusti ja jäsennellysti valitun aineiston kautta. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tarkoitus on myös tuottaa aiemman tutkimustiedon pohjalta uudelleen järjestäytyntä tietoa. (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013, 293.) Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta voidaan menetelmänä käyttää moniin eri tarkoituksiin; se voi mm. tuoda esille uusia tutkimuksen tarpeita ja sen avulla voi nousta esiin tutkittaviin ilmiöihin liittyviä täysin uusia näkökulmia. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus mahdollistaa lisäksi ilmiön laajan ja monipuolisen tarkastelun. (Kangasniemi ym. 2013, 294.)

4.2 Aineiston keruu ja kuvaus

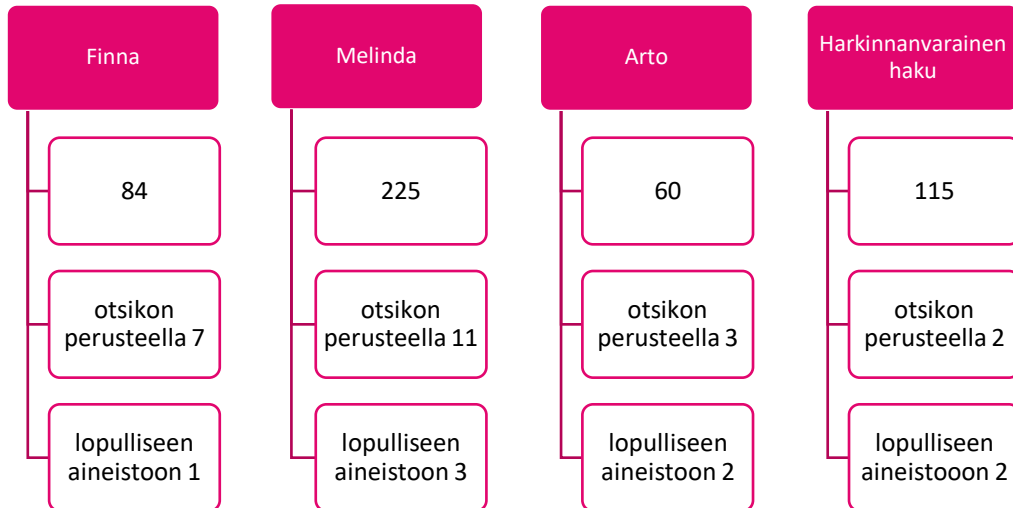
Tutkimustehtävän tai tutkimusongelman määrittäminen ohjaa mitä suurimmassa määrin koko opinnäytetyöprosessia. Kun tutkimusongelma tai tehtävä on rajattu ja valittu hyvin, se antaa riittävästi, mutta ei liikaa kirjallisuutta. Liian laaja aineisto tuottaa liikaa tietoa ja taas liian suppeaan tai huonosti muotoiltuun tutkimusongelmaan ei löydy kirjallisuudesta riittävästi tietoa. Kun tutkimuskysymystä muodostetaan, alustavia kirjallisuushakuja kannattaa ehdottomasti tehdä. (NielaVilen & Kauhanen 2015, 24.)

Aineisto kirjallisuuskatsaukseen haettiin ekspliiittisesti, joka tarkoittaa valintaprosessin eri vaiheiden kirjaamista ja kuvaamista. (Kangasniemi ym. 2013, 296). Tarkkojen muistiinpanojen tekeminen hakuprosessin aikana on välttämätöntä. Hakuprosessin kuvaaminen on tärkeää niin, että sen voi toistaa kuka tahansa ja milloin vain, saaden tulokseksi täsmälleen samat hakutulokset. Hakusanojen muokkaamista joutuu yleensä tekemään useita kertoja, sen vuoksi kirjallisuushaku on yleensä

hyvin paljon aikaa vievä vaihe. Harkinnanvarainen manuaalinen haku on perustellusti myös mahdollista, kunhan se toteutuu kirjallisuuskatsauksen tarkoituksen perusteella. (NielaVilen & Kauhanen 2015, 27.)

Kirjallisuuskatsaukseen haettiin suomalaista kirjallisuutta työeläkekuntoutuksen ja Kelan asiakkaiden kokemuksista ammatillisen kuntoutuksen aikana saamasta ohjauksesta. Aineisto rajattiin vuosiin 2011-2022. Aikarajauksella pyrittiin hakemaan mahdollisimman uutta tietoa. Kirjallisuuskatsauksen aineisto haettiin pääosin suomalaisista tietokannoista kuten Finna, Melinda ja Arto. Sen lisäksi harkinnanvaraista hakua tehtiin Jyväskylän yliopiston julkaisuarkistosta sekä Julkarista eli Sosiaali- ja terveystieteiden avoimesta julkaisuarkistosta. Janet Finnan ulkomaisten artikkelien hausta haettiin lisäksi tietoa, mutta tutkimukset eivät tarkemmassa tarkastelussa vastanneet opinäytetyössä asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Eri hakukoneissa hakulausekkeita oli muutettava, jotta saatiin riittävästi mukaanottokriteerein lähteitä. Hakusanat ja lausekkeet pidettiin yleisinä, jotta ylipäänsä saatiin tuloksia, jotka vastasivat tutkimustehtäviin. Hakusanoina olivat ammatillinen kuntout* ja ammatillinen kuntout AND ohjaus. Tietoperustan tiedonhaku oli aloitettu jo aikaisemmin lähinnä Finnan kautta, jonka lisäksi tiedonhakuja tehtiin samanaikaisesti kirjallisuuskatsauksen aineiston tiedonhaun kanssa samoista tietokannoista sekä paljon myös manuaalisen tiedonhaun avulla.

Kirjallisuushaussa pelkästään työeläkekuntoutuksessa olevien asiakkaiden kokemuksia ei löytynyt, joten hakua laajennettiin myös Kelan ammatilliseen kuntoutukseen ja asiakkaiden kokemuksiin. Eri hakusanoja kokeiltiin ja ne pidettiin riittävän yleisinä, jotta riittävästi aineistoa löytyi. Kuvio 1 havainnollistaa, että ensimmäisen vaiheen jälkeen, kun aineistosta valikoitiin otsikon perusteella tutkimuksia, aineistoa oli vielä hyvin. Seuraavassa vaiheessa, kun luettiin tiivistelmät, sisällysluettelon ja osasta jo lähes koko tekstin, aineisto supistui merkittävästi. Haasteeksi muodostui se, että useimmissa tutkimuksissa ei ollut ollenkaan asiakkaiden näkökulmaa vaan haastattelut tai kyselyt oli tehty asiantuntijoille tai näkökulma oli selvästi yhteiskunnallinen esimerkiksi kuntoutuksen vaikuttavuuteen tai kustannuksiin liittyvä.

Kuvio 1. Aineiston valintaprosessi.

4.3 Aineiston analyysi

Aineiston analyysin on tarkoitus tehdä yhteenvetoa valittujen tutkimusten tuloksista (Niela-Vilen & Kauhanen 2015, 30). Lisäksi tarkoitus on tiivistää aineiston sisältö ymmärrettävään sanalliseen muotoon (Tuomi & Sarajärvi 2018). Analyysin valinnassa olennaisinta on valita analyysitapa, jolla parhaiten pystyy vastata asetettuihin tutkimusongelmiin. Tutustuessa aineistoon on hyvä tehdä jo alustavia valintoja ja mahdollista teemoittelu. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 219.) Kirjallisuuskatsauksen aineiston sisällön analyysi käsiteltiin teoriaa hyödyntäen ja sen lisäksi aineiston sisältöä analysoinnissa käytettiin aineistolähtöisestä sisällönanalyysistä tuttua redusointia, klusterointia ja abstrahointia. Aineiston redusointi tarkoittaa pelkistämistä, klusterointi aineiston ryhmittelyä ja abstrahoinnissa luodaan teoreettisia käsitteitä. Analyysissa teoriaa hyödynnettiin aikaisemman tiedon perusteella muodostetun käsitteiden osalta. (Tuomi & Sarajärvi 2018)

Aluksi valittu aineisto täytyy lukea huolellisesti etsien yhtäläisyyksiä ja eroja. Jos mahdollista tässä analyysin ensimmäisessä vaiheessa aineiston luokittelua kannattaa jo tehdä. Taulukkomuotoon tehtävässä luokittelussa kuvattavia asioita on kirjoittajat, tutkimuksen julkaisuvuosi sekä maa. Muita olennaisia tietoja ovat tutkimuksen tarkoitus, asetelma, aineistonkeruumenetelmät, kohdejoukko sekä kohdejoukosta valittu otos. Sen lisäksi kerrotaan tutkimuksen päätulokset sekä vah-

vuudet ja heikkoudet. Lisäksi tutkimuksen laadun arviointi, kirjallisuuskatsauksen tulokset ja johtopäätökset, pohdinnassa katsauksen heikkoudet ja sovellettavuuden arviointi, jatkotutkimusehdotukset sekä lähdeluettelo. Raportoinnin tarkkuus mahdollistaa lukijalle arvioida tutkimuksen luotettavuutta sekä tutkimuksen teon läpinäkyvyys ja tarkkuus mahdollistaa lisäksi tutkimuksen toistettavuuden. (Niela-Vilen & Kauhanen 2015, 3033.).

Tutkimusten yhtäläisyyksien ja eroavaisuuksien sekä ryhmittelyn jälkeen tuloksia verrataan ja pyritään tulkitsemaan. Tavoite olisi muodostaa tuloksista synteesi eli looginen kokonaisuus. Myös ristiriitaiset tulokset täytyy tässä vaiheessa esittää. Opinnäytetyön tulosten raportoinnissa pyritään olemaan mahdollisimman tarkka ja kuvaamaan kaikki kirjallisuuskatsauksen vaiheet niin tarkasti kuin mahdollista. Lisäksi tutkimuksen laadun arviointi, kirjallisuuskatsauksen tulokset ja johtopäätökset, pohdinnassa katsauksen heikkoudet ja sovellettavuuden arviointi, jatkotutkimusehdotukset sekä lähdeluettelo. Raportoinnin tarkkuus mahdollistaa lukijalle arvioida tutkimuksen luotettavuutta sekä tutkimuksen teon läpinäkyvyys ja tarkkuus mahdollistaa lisäksi tutkimuksen toistettavuuden. (Niela-Vilen & Kauhanen 2015, 3033.)

Taulukko 1. Sisäänotto- ja poissulkukriteerit.

	Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Aineisto	aineisto julkaistu 2011-2022	aineisto julkaistu ennen vuotta 2011
Kieli	suomi, englanti	muut kielet
Vastuutaho	työeläkeyhtiöiden ja Kelan toteuttama ammatillinen kuntoutus	
Näkökulma	asiakasnäkökulma	asiantuntijanäkökulma ja yhteiskunnallinen näkökulma

5 Tulokset

Aineistojen tutkimusmenetelmät ja lähtökohdat olivat erilaisia, jonka lisäksi asiakkaat olivat lähtökohdiltaan erilaisissa tilanteissa, ollen esimerkiksi hyvin vahvan työkyvyttömyysuhan alla ja osa työsuhteessa. Aineistoista pyrittiin hakemaan yhtäläisyyksiä ja etsiä aineisto teemoihin vastaten tutkimustehtäviin.

5.1 Asiakaskeskeisyys ja Toimijuus

Åkerblad & Haapakoski (2020) ovat artikkelissaan käsitelleet yhteistoiminnallisia tekijöitä, jotka selittävät asiakaskeskeisyyden toteutumista tai toteutumisen ongelmia ammatillisen kuntoutuksen palveluissa. Aineisto on kerätty Kelan ammatillista kuntoutuspalvelusta koskevasta tutkimuksesta, joka sisälsi haastatteluja ja avoimia kyselyvastauksia. Tutkimus oli osa Kelan Muutos-hanketta. Tutkimuksessa ilmeni Kelan ammatilliseen kuntoutuspalveluun osallistuneiden kokemusten perusteella, että asiakaskeskeisyyden toteutuneen vaihtelevasti. Asiakkaat kokivat, että kohtaamiset asiantuntijoiden kanssa olivat osin onnistuneita, mutta ajoittain asiakkaiden ja ohjaajien käsitykset olivat ristiriidassa esimerkiksi asiakkaan kokema työkyky ei vastannut asiantuntijoiden kuntoutuspalveluksessa tekemää arviota. Ajoittain asiakkaat kokivat ohjaustilanteissa myös jäävänsä täysin yksin. (Åkerblad & Haapakoski 2020.)

Palomäki on tiivistänyt tutkimuksessaan asiakkaan osallisuuden ja kohtaamisen neljään elementtiin, jotka ovat tulleet esille ammattilaisten ohjauksessa. Näitä ovat kielenkäyttö, kiirettömyys, kuunteleminen ja kokonaisvaltaisuus. (Palomäki 2012, 116-121.) Åkerblad & Haapakoski ovat tarkastelleet toimijuutta haurastuttavia puhe- ja toimintatapoja, jossa kuulluksi tuleminen tunteen, ymmärretyksi tuleminen kokemuksen ja yhdessä laadittuihin päämääriin sitoutuminen tulivat myöskin esille.

Palomäki (2012) lisensiaattitutkimuksessaan selvitti asiakkaiden osallisuutta sekä miten asiakkaat kuvaavat kuntoutustutkimusprosessia. Asiakkaat olivat kuntoutustutkimusprosessin läpikäyneitä eli lähtökohta oli hieman erilainen kuin muissa valituissa aineistossa. Palomäki tuo esille tuloksissaan, että mikäli asiakas kokee tulleen kuulluksi ja ennen kaikkea ymmärretyksi, osallistuminen omaan kuntoutussuunnitelman tekemiseen on sitä sitoutuneempaa. Tämä ilmenee laajemminkin pidemmässä ammatillisen kuntoutuksen prosessissakin, kuten Härkäpää ja Järvikoski (2012) myöskin totesivat.

Seppänen-Järvelä, Syrjä, Juvonen-Posti, Pesonen, Laaksonen, Tuusa, Savinainen & Henriksson (2015) tekemässä tutkimuksessa oli useita näkökulmia. Kuten edellä, tässäkin tutkimuksessa korostui yksilöllisyyden huomioiminen ja toimijuuden tukeminen, kun tarkasteltiin asiakkaiden näkökulmia. Motivaatio kuntoutukseen näyttäytyi niin ikään tässäkin tutkimuksessa asiakkaiden arvioinneissa kuntoutuksen edistäjänä, koska hyvä motivaatio paransi kiinnostusta asettaa omalle kuntoutukselle tavoitteita ja myös sitoutuneisuus prosessiin parani. Mielenkiintoista tämän tutkimuksen tarkastelussa oli, että asiakkaan toimijuuden lisääminen ja vahvistaminen sekä sen ulottaminen myös kuntoutuksen ulkopuolelle on todettu yhdeksi askeleeksi kohti asiakaslähtöisempää kuntoutussuuntaa. (Seppänen-Järvelä, Syrjä, Juvonen-Posti, Pesonen, Laaksonen, Tuusa, Savinainen & Henriksson 2015, 181, 188-189.)

Lisäksi Seppänen-Järvelä ym. (2015) totesivat tutkimuksen päätelmissään, että osalle tutkimuksen asiakkaista vertaistuki sekä työyhteisön tuki olivat merkittävä kuntoutuksen onnistumista edistävä asia. Tämänkin tutkimuksen päätelmissä nousi toimijuus, jonka syntymiseen vaikuttaa keskeisenä asiana hyvä ja luottamuksellinen vuorovaikutus ja asiantuntijoiden aito läsnäolo. (Seppänen-Järvelä ym. 2015, 189.)

Kuntoutuksen kustantajan ja palveluntuottajan ollessa eri tahot, asiakkaat ovat kokeneet hämmentäväksi epä johdonmukaisuudet kuulluksi tulemisen sekä sitä seuranneiden toimenpiteiden välillä. Kuntoutuksen asiantuntijoiden arvion ja suosituksen ollessa ristiriidassa asiakkaan taloudellista toimeentuloa koskevan päätöksen kanssa aiheuttaa kokemuksen koko kuntoutuksen palvelujärjestelmän epäloogisuudesta ja se voi tuoda asiakkaalle tunteen oman toimijuuden merkityksettömyydestä. (Åkerblad & Haapakoski 2020, 226.)

Kevan tutkimuksessa (Saari 2012) tarkasteltiin, kuinka julkisen sektorin työntekijät ovat kokeneet ammatillisen kuntoutuksen prosessin. Näkökulma oli hieman erilainen, koska asiakkailla oli voimassa oleva työsuhde. He olivat olleet pitkällä sairauslomalla ja palasivat näin ollen omaan työhönsä. Ammatillisen kuntoutuksen keinoina käytettiin mm. työkokeilua. Tutkimuksessa tarkasteltiin tilannetta kahdesta eri näkökulmasta. Kysely tehtiin niin työntekijöille kuin työnantajille. Työntekijöiden kyselyissä tuli ilmi, että ylipäänsä kuntoutusyhdyshenkilön tai työkykyasioista tietävän henkilön läsnäolo vaikuttaa positiivisesti lopputulokseen. Asiakkaat kokivat tässä tutkimuksessa oman motivaationsa merkityksen suurena ja oman vastuunsa ammatillisen kuntoutuksen prosessin onnistumisesta. Toimijuus oli vahvaa jo kuntoutusprosessin alussa. Tässä tutkimuksessa suurin osa asiakkaista koki kuntoutuksen alkaneen oikeaan aikaan, joka koettiin vaikuttaneen jälleen vahvan motivaation syntymiseen. Kuntoutussuunnitelman tekemiseen osallistuminen kuvattiin tässäkin tutkimuksessa vaikuttaneen positiivisesti. Valmiiksi motivoitunut asiakasryhmäkin koki kuntoutuksen oikea-aikaisuuden sekä omaan kuntoutuksen suunnitteluun osallistumisen ja toimijuuden vahvistamisen vaikuttavan parhaiten onnistuneeseen lopputulokseen. (Saari ym. 2012, 51-53)

5.2 Ohjauksen oikea-aikaisuus

Åkerbladin ja Haapakosken tutkimuksen analyysissä todettiin, että koska kuntoutus toteutettiin tietyn lainsäädännöllisen ja instituutionaalisen kehyksen sisällä, se ei aina palvelut palveluihin osallistuvia eli kuntoutujia. Asiakkaiden haastatteluissa tuli artikkelin mukaan esille se, että palvelun ajankohta oli asiakkaan kohdalla väärä tai he olivat ammatillisessa kuntoutus selvityksessä ”pakotettuna”, jotta toimeentuloon ei tulisi katkoja. Asiakkaiden oma aktiivisuus ja motivaatio sekä sitoutuminen kuntoutukseen on keskeinen asia, joka näkyy myös asiakkaiden vastauksissa. Jaettu toimijuus on paitsi kuulluksi ja ymmärretyksi tulemista myös tutkimuksessa käytetyn aineiston

pohjalta kuntoutuspalvelujen joustavuutta ja asiakkaiden kokemaa tarkoituksenmukaisuutta. Kuntoutuksen oikea ajoitus kuuluu tähän myös tiiviisti. (Åkerblad & Haapakoski 2020, 220-221, 232-233.) Kuntoutuksen oikea-aikaisuuden nostivat esiin myös Härkäpää ja Järvikoski (2012) ja totesivat oikea-aikaisuuden vahvistavan selvästi asiakkaan motivaatiota. Motivaatio taas parani ja vahvistui, mitä enemmän asiakas koki voivansa vaikuttaa omaan kuntoutusprosessiinsa ja sen eteneeseen. Asiakkaan toimijuus vahvistuu siis oikea-aikaisen kuntoutuksen alkamisen, asiakkaan motivation ja sitä kautta vahvistuneen toimijuuden kautta. (Härkäpää & Järvikoski 2012, 156-157.)

Kuntoutukseen ohjauksen optimaalisin ajankohta on todella haasteellinen ja monisyinen asia, koska ns. oikea-aikaisuuteen vaikuttavia tekijöitä on valtavasti. Asiakkaan ollessa uudessa tilanteessa, psyykinen prosessi uuden tilanteen edessä voi olla täysin kesken ja tällöin kuntoutuksen onnistuminen voi olla sen vuoksi erittäin haastavaa. Asiakkaat mieltävät kuntoutusprosessin onnistumiseen monia asioita ja voikin olla vaikea erotella asioita, jotka vaikuttavat nimenomaan ohjauksessa siihen, että kuntoutus olisi mahdollisimman tuloksellista. (Palomäki 2012, 116-121.)

Juvonen-Posti (2018) tutkimuksessaan totesi myös, että *kuntoutujan toimijuudella* on merkittävä rooli, kun tavoitteena on työhön kuntoutuminen. Olennaista on heti ammatillisen kuntoutusprosessin alkuvaiheessa pyrkiä parantamaan asiakkaan motivaatiota. Tähän vaikuttaa myös tämän tutkimuksen mukaan *kuntoutuksen oikea-aikaisuus*. Lisäksi asiakkaan odotusten, tavoitteiden ja kuntoutuksen palvelujärjestelmän mahdollisuuksien kohtaaminen on olennaista. Lisäksi tutkimuksessa nousi kuntoutusprosessin eri toimijoiden yhteistyö ja asiakkaan osallisuuden parantaminen kaikin mahdollisin tavoin. (Juvonen-Posti 2018, 64-65.)

Kelan työhön kuntoutuksen kehittämishankkeen tapaustutkimuksessa (Seppänen-Järvelä, Syrjä, Juvonen-Posti, Pesonen, Laaksonen, Tuusa, Savinainen & Henriksson 2015) oli useita näkökulmia. Kuten edellä, tässäkin tutkimuksessa korostui yksilöllisyyden huomioiminen ja toimijuuden tukeminen, kun tarkasteltiin asiakkaiden näkökulmia. Motivaatio kuntoutukseen näyttäytyi niinkään tässäkin tutkimuksessa asiakkaiden arvioinneissa kuntoutuksen edistäjänä, koska hyvä motivaatio paransi kiinnostusta asettaa omalle kuntoutukselle tavoitteita ja myös sitoutuneisuus prosessiin parani. Mielenkiintoista tämän tutkimuksen tarkastelussa oli, että asiakkaan toimijuuden lisääminen ja vahvistaminen sekä sen ulottaminen myös kuntoutuksen ulkopuolelle on todettu yhdeksi

askeleeksi kohti asiakaslähtöisempää kuntoutussuuntaa. (Seppänen-Järvelä, Syrjä, Juvonen-Posti, Pesonen, Laaksonen, Tuusa, Savinainen & Henrksson 2015, 181, 188-189.)

5.3 Vuorovaikutus

Lindh (2013) kuvasi väitöstutkimuksensa neljännessä osatutkimuksessa kuntoutusasiakkaiden mielipidettä Kelan kuntoutustutkimuksen aikaisesta ohjauksesta ja neuvonnasta, joka pääsääntöisesti koettiin myönteisesti. Vuorovaikutus jaetaan tutkimuksessa sisäiseen ja ulkoiseen vuorovaikutukseen. Sisäisellä vuorovaikutuksella tarkoitettiin juuri kuntoutustyöntekijän ja asiakkaan välistä vuorovaikutusta, joka kuntoutusprosessin edetessä muuttuu ulkoiseksi eli palveluntuottajan ja tilaajan väliseksi vuorovaikutukseksi. Käytännössä tämä tarkoittaa kuntoutussuunnitelman muuttamista lausunnoksi ja sellaiseen muotoon, joka mahdollistaa asiakkaan ja ohjaajan tekemän suunnitelman toteuttamista. Tässäkin tutkimuksessa esille tuli kuntoutuksen toteutuminen tietyissä byrokratian raameissa, jonka tässäkin tutkimuksessa todettiin jonkin verran vähentävän asiakkaan kokemaa toimijuutta ja osallisuutta. Kuntoutustutkimukseenkin asiakkaat tämän tutkimuksen mukaan ohjataan liian myöhään, joten jälleen oikea-aikaisuus nostettiin yhtenä osa-alueena esille. (Lindh 2013, 67-70.)

Juvonen-Posti ym. laajassa loppuraportissa (2020) yhdistyi tiiviisti asiantuntijoiden ja asiakkaiden haastattelut, mutta asiakasnäkökulmasta vahvasti esille nousi kuntoutuksen palvelujärjestelmän pirstaleisuus. Koska asiakkaan elämäntilanteeseen liittyvät asiat eivät ole minkään yhden tietokannan alla, asiakkaan tilanteen hahmottaminen kokonaisvaltaisesti on äärimmäisen haastavaa ja vaikuttaa todennäköiseen ongelman jatkumiseen. Asiakkaan kokemus siitä, että asiantuntijalla ei ole käytössään asiakkaan aikaisempia tietoja riittävän kattavasti, on vaikutusta motivaatioon ammatillisen kuntoutusprosessin aikana. (Juvonen-Posti ym. 2020, 217.)

Seppänen-Järvelä ym. (2015) totesivat tutkimuksen päätelmissään, että osalle tutkimuksen asiakkaista vertaistuki sekä työyhteisön tuki olivat merkittävä kuntoutuksen onnistumista edistävä asia. Tämänkin tutkimuksen päätelmissä nousi toimijuus, jonka syntymiseen vaikuttaa keskeisenä asiana hyvä ja luottamuksellinen vuorovaikutus ja asiantuntijoiden aito läsnäolo. (Seppänen-Järvelä ym. 2015, 189.) .Myös Palomäen tutkimuksessa vuorovaikutuksen merkitys nousee asiakkaiden haastatteluissa vahvasti, kysyttäessä kuntoutuksen onnistumiseen tai tavoitteiden saavuttamiseen johtaneita syitä. (Palomäki 2012, 116-121.)

6 Johtopäätökset

Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää asiakkaiden kuvaamia kokemuksia ohjauksesta ammatillisen kuntoutuksen aikana. Opinnäytetyön tavoitteena oli toteuttaa kuvaileva kirjallisuuskatsaus, jonka avulla pyrittiin selvittämään asiakkaiden kuvaamia kokemuksia ohjauksesta ammatillisen kuntoutusprosessin aikana sekä miten toimijuus näyttäytyy ohjauksessa asiakkaiden kuvauksissa kokemuksistaan. Ammatillisen kuntoutuksen käsite on laaja ja näkökulmia on useita. Yhteiskunnan kannalta tutkimuksia on paljon ammatillisen kuntoutuksen vaikuttavuudesta sekä siitä onko ammatillinen kuntoutus vaikuttanut asiakkaiden työllistymiseen tai työkyvyttömyyseläkkeiden siirtymiseen. Sen lisäksi Eläketurvakeskus ja työeläkelaitokset julkaisevat vuosittain rekisteritietoja mm. työkyvyttömyyden syistä ja hylkäävistä työkyvyttömyyseläkepääätöksistä. (Laurikka 2021, 17.) Asiakkaiden näkökulmaa oli huomattavampi haastavampi löytää. Valitsemassani aineistosta piti osin ottaa vain tietty osio, jotta se vastasi asettamiini tutkimustehtäviin.

Ammatillisen kuntoutusprosessin aikana asiakkaat kokivat ohjauksen onnistuneena, jos asiakas otettiin mukaan prosessiin tasavertaisena toimijana ja hän sai vaikuttaa omaan kuntoutusprosessiinsa alusta saakka. Toisin sanoen toimijuus tai jaettu toimijuus nousi vahvasti tärkeimpänä asiana valitsemastani aineistosta. Ammatilliseen kuntoutukseen ohjaaminen oikea-aikaisesti niin asiakkaan kuin asiantuntijan näkökulmasta nousi myös useassa tutkimuksessa onnistumisen edellytyksenä esiin. Kuntoutuksen palvelujärjestelmän pirstaleisuus aiheuttaa haastetta kuntoutukseen. Muita ohjauksen onnistumista lisääviä asioita oli hyvä vuorovaikutus sekä asiakkaan kokonaistilanteen huomioiminen ammatillisen kuntoutusprosessin aikana.

Kirjallisuuskatsaukseen valitussa tutkimuksessa tuli esille samoja tai ainakin samankaltaisia asioita, jolla oli vaikutusta ammatillisen kuntoutuksen prosessin onnistumiseen ja asiakkaiden kokemuksista ohjauksesta. Kuntoutusprosessissa positiivinen noidankehä oli oikea-aikainen ammatilliseen kuntoutukseen ohjaus, jossa asiakkaan oma motivaatio alusta asti on aivan keskeistä. Ammatillinen kuntoutus edistyäkseen vaatii asiakkaalta aktiivista otetta ja motivaatiota läpi prosessin, jonka seurauksena asiakkaan toimijuus säilyy. Asiantuntijan tehtävä on vahvistaa tätä toimijuutta ja asiakkaan sekä asiantuntijan välinen hyvä vuorovaikutus on myöskin erittäin tärkeää. Asiakkaiden kuvauksista kokemuksistaan saatiin teemoja, jotka liittyivät keskenään myös tiiviisti toisiinsa. Esimerkiksi hyvän vuorovaikutussuhteen ansiosta asiakkaan motivaatio ammatillisen kuntoutuksen

aikana saattoi herätä ja asiakas löysi motivaation, jonka ansiosta ammatillisen kuntoutuksen tavoitteet täyttyivät. Toisaalta oikea-aikainen ohjaaminen kuntoutukseen vaikutti motivaation säilymiseen ja näin ylläpiti asiakkaan toimijuutta prosessin aikana. (Liite 2)

Kaikki asiat eivät myöskään liittyneet ohjaukseen vaan mukana oli myös byrokraatiaan ja instituutiin liittyviä asioita, joille eivät ohjaajat eivätkä asiakkaat voineet mitään. Toimijuuteen liittyy tiiviisti asiakkaan motivaatio ja pystyvyys sekä tahto viedä kuntoutustaan kohti tavoitetta. Toimijuuteen liittyy myös asiantuntijan ja asiakkaan välillä vallitseva vuorovaikutus, koska ohjausprosessin onnistuessa asiakas ottaa itse vastuun omasta kuntoutusprosessistaan ja sen onnistumisesta.

Kuten kuntoutuksessa yleensäkin, myös ammatillisessa kuntoutuksessa tavoitteiden saavuttamiseksi asiakkaan oma motivaatio on kaikkein tärkeintä. Hyvä ohjaus ja toimiva vuorovaikutus voi kuitenkin toimia ”nivelpaiheissa” ratkaisevana asiana ja asiakkaan tukena haastavissa tilanteissa. Valitsemani aineisto oli sekä Kelan, että työeläkeyhtiöiden asiakkaille tehtyjä tutkimuksia. Lisäksi joukossa oli kuntoutustutkimuspoliklinikalla olevien asiakkaiden kokemuksia kuvaava tutkimus. Tutkimukset eivät suinkaan olleet samasta lähtökohdasta tai tilanteessa olevia asiakkaita. Yhteistä kuitenkin on asiantuntijan ja asiakkaan välinen kohtaaminen, jossa hyvä vuorovaikutus; ohjaajan ja asiakkaan välinen luottamuksellinen suhde vahvasti ehdottomasti toimijuutta. Lisäksi tätä tukevia asioita oli kuntoutuksen oikea-aikaisuus ja ihmisen kohtaaminen ja huomioiminen kokonaisuutena.

7 Pohdinta

7.1 Tulosten arviointi

Opinnäytetyön tavoitteena oli kuvata kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla miten ammatillisessa kuntoutusprosessissa olevat asiakkaat ovat kokeneet saamansa ohjauksen sekä miten toimijuus näyttäytyy kuntoutusprosessin aikaisessa ohjauksessa asiakkaiden kuvauksissa kokemuksistaan. Opinnäytetyön aiheen valintaan ja alustavaan kirjallisuushakuun olisi pitänyt käyttää enemmän aikaa. Työeläkeyhtiöt ovat olleet pitkään toteuttamassa ammatillisen kuntoutuksen eri keinoja, mutta nimenomaan siltä puolelta tutkimuksia ei löytynyt riittävästi. Sen vuoksi tutkimusten pieni määrä yllätti. Työttömien ja Kelan ammatillisen kuntoutuspalveluksen puolelta on tehty erilaisten

rekisterien perusteella tutkimuksia ja myös asiakkaiden näkökulmasta erilaisia kyselyitä sekä tutkimuksia löytyi myös jo työkyvyttömyyseläkkeellä olevista.

Kirjallisuuskatsauksen aineiston muodosti lopulta kahdeksan artikkelia, tutkimusta tai selvitystä. Aihetta ja tutkimustehtäviä muuttamalla, tutkimusten otsikoinnin perusteella aineistoa tuntui aluksi löytyvän. Lopulta tutkimusten näkökulma ei kuitenkaan vastannut tutkimustehtäviä ja aiheen muuttamisenkaan jälkeen tilanne ei kovin paljon parantunut. Sisäänottokriteereiksi jouduttiin lisäämään Kelan ammatillinen kuntoutus työeläkekuntoutuksen lisäksi. Hakutermejä piti muuttaa hieman eri hakukoneissa ja hakusanojen katkaiseminen ei esimerkiksi onnistunut kaikissa tietokannoissa. Lopullisen aineiston karsiminen, käsittely ja valinta vei paljon aikaa, koska tutkimukset ja erilaiset selvitykset olivat todella pitkiä.

Kuten opinnäytetyön alussa todettiin ammatillinen kuntoutus voi sisältää asiakkaan elämään liittyen isoja asioita, kuten oman sairauden hyväksyminen, toiminta- ja työkyvyn heikkeneminen, toimeentulon ongelmat ja uuden ammatti-identiteetin rakentaminen. Asiakkaan lähtökohdalla on varmasti ainakin jonkin verran vaikutusta siihen miten ohjaus koetaan, lisäksi asiakkaan odotusten ja toiveiden kohtaaminen realiteettien kanssa on yksi keskeinen asia. Osa asiakkaista passivoituu ja odottaa, että asiantuntija etsii uuden työn, osa on prosessin alusta saakka suuntautunut hakemaan työkyvyttömyyseläkettä. Sen vuoksi ensimmäisessä tapaamisessa on tärkeää avata asiakkaalle ammatillisen kuntoutuksen tavoitteet, selvittää asiakkaan omat tavoitteet ja toisaalta palveluntuottajan asettamat raamit. Prosessin alkuvaiheessa täytyy myös selvittää mikä on asiakkaan ja mikä asiantuntijan rooli.

7.2 Luotettavuus

Tieteellisen tutkimuksen tärkeimpiä asioita ovat tieteelliset menetelmät, niiden oikea käyttö ja tiedon luotettavuus. Tiedon luotettavuus on kaikista tärkein tekijä, koska oikeanlainen tieto takaa tutkimuksen luotettavuuden (Kananen 2012, 162.) Niela-Vilen & Hamari 2016 toteavat, että kirjallisuuskatsauksen luotettavuuteen ovat vaikuttamassa prosessin aikana tehdyt vaiheet ja valinnat erityisesti alkuvaiheessa. Tutkijan on tunnistettava mahdolliset ennakko-odotukset, joita voi kohdistua esimerkiksi toiveisiin tutkimuksen tulosten osalta. Oikein asetetuilla tutkimuskysymyksillä on myös merkitystä luotettavuuteen. (Niela-Vilén & Hamari 2016, 25.)

Kirjallisuuskatsauksen luotettavuuden kannalta kaikista olennaisin vaihe on kuitenkin aineiston hakuprosessi, koska sen tulokset vaikuttavat suoraan johtopäätöksiin. Kirjallisuuskatsauksessa on useita aineiston valintakriteereitä, jotka tutkijan täytyy ennen aineiston hakemista määrittää. Aineiston rajaukset mm. julkaisuvuosien rajaaminen, mukaanotto- ja poissulkukriteerit, soveltuvat hakusanat ja -lausekkeet voivat vaikuttaa tulosten luotettavuuteen merkittävästi. (Niela-Vilén & Hamari 2016, 26.)

Aineiston niukkuudella on suuri merkitys kirjallisuuskatsauksen luotettavuuteen ja tässä opinnäytetyössä näkökulma jää väkisin hyvin kapeaksi juuri sen vuoksi. Asiakslähtöisyys, asiakkaan toimijuus, ohjaustilanteen vuorovaikutus sekä kuntoutuksen ajoituksen oikea-aikaisuus ovat asiakasnäkökulmastakin asioita, jotka vaikuttavat kuntoutuksen onnistumiseen. Liukon (2020) tutkimuksessa tuli hyvin samankaltaisia tuloksia kuten se, että kuntoutuksen oikea-aikaisuus, kuntoutujan motivaatio, toimiva yhteistyö kuntoutukseen osallistuvien tahojen välillä sekä kuntoutujan vaikutusmahdollisuudet kuntoutusprosessiin lisäävät kuntoutuksen tuloksellisuutta. (Liukko 2020). Opinnäytetyössä saatuja tuloksia ei voi kuitenkaan yleistää, toki se vahvistaa olemassa olevia käsityksiä siitä, että ihmisen oma motivaatio ja omiin asioihinsa vaikuttaminen ja niistä päättäminen luonnollisesti parantaa kuntoutuksen tuloksia.

7.3 Tulosten hyödynnettävyys

Ammatillisen kuntoutuksen vaikuttavuutta on tutkittu pitkään ja erityisesti ammatillisen kuntoutuksen eri keinoja kuten sitä, johtaako ammatillinen kuntoutus työllistymiseen ja työurien pidentämiseen. Myös nuorten ammatillisen kuntoutuksen tutkimuksia on viimeisen kymmenen vuoden aikana tehty melko paljon. Tämä on tietysti perusteltua ja yhteiskunnallisesti hyödyllistä. Tiedonhaun yhteydessä havaittiin, että tutkimusten kohderyhmänä oli usein nuoret ja toisaalta jo eläkkeellä olevat. Tiedonhaun perusteella työikäisten eli ammatillisessa kuntoutuksessa olevien asiakkaiden kokemusten selvittäminen ammatillisen kuntoutuksen prosessissa voisi kaivata lisää tutkimuksia. Asiakkaiden kokemus ohjauksesta voisi ajatella olevan hyödyllistä työn kehittämisessä ja laajemmin yhteiskunnan kannalta ajatellen ammatillisen kuntoutuksen vaikuttavuutta.

Asiakaskeskeisyydestä kuntoutuksessa on puhuttu jo pitkään ja sen vuoksi siirtymistä järjestelmä- ja asiantuntijakeskeisyydestä kohti asiakaskeskeisyyttä puhutaan yhtenä kuntoutuksen uudistamisen tavoitteista. Asiakkaiden kokemuksia mm. kuulluksi tulemisesta ja asiantuntijoiden kohtelusta

ohjaustilanteissa selvitetään asiakkaiden mielipiteitä. (Åkerblad & Haapakoski 2020, 220.) Etäkuntoutuksen myötä asiakkaan vastuu omasta hyvinvoinnistaan ja kuntoutumisestaan on lisääntynyt ja tähän tavoitteeseen olisi tärkeää sosiaalialan koko toimintakentällä pyrkiä. Se ei tietenkään tarkoita asiakkaan jättämistä täysin itsenäisesti huolehtimaan asioistaan ja muistettava on myös karvoittaa avun ja ohjauksen tarve yksilöllisesti. (Punna ym. 2017, 157.)

Kuntoutuksessa nykyisin jo melko laajasti käytössä oleva ICF- luokitus voi toimia viitekehyksenä monialaisen toiminnan hahmottamisessa yksittäisen kuntoutujan osalta elämänkaarimalli huomioiden. ICF-malli on käsitteellinen järjestelmä, jossa toimintakykyä, toimintarajoitteita ja terveyttä käsitellään laaja-alaisesti ja systemaattisesti. Sen on ajateltu toimivan perustana eri ammattiryhmien ja toimintasektoreiden yhteistyössä. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 96.) Kuntoutustarpeita ja niihin vastaamisen keinoja tulisi pohtia enemmänkin elämänkaarimallin näkökulmasta. Jotta kuntoutusjärjestelmän kokonaisuus toimisi paremmin, tulisi kuntoutus toteuttaa niin monialaisena ja –muotoisena kuin kuntoutuja omassa elämänvaiheessaan tarvitsee. (Monialainen kuntoutus. Tilannekatsaus 2015, 9, 18).

Vuonna 2017 Kuntoutuksen uudistamiskomitea teki ehdotuksia kuntoutusjärjestelmän uudistamiseen. Selvityksen mukaan Kelan roolia halutaan täsmentää suhteessa työeläkelaitoksiin niin, että kyseiset päätökset tehtäisiin yhtenäisissä palveluprosesseissa maakuntatasolla. Hyvinvointialueiden vastuulla on 2023 vuoden alusta myös työkyvyn tuen palveluiden järjestäminen, joten moniammatillista osaamista tarvitaan tulevissa sote-keskuksissa myös työkyvyn eri osa-alueisiin, jotta pystytään tukemaan osatyökykyisiä asiakkaita työllistymään. Sote-uudistusta on tehty Suomessa jo pitkään tavoitteena kehittää julkista sosiaali- ja terveydenhuoltoa vastaamaan yhteiskunnan muutoksiin. Sote-palveluita halutaan tarjota kaikille yhdenvertaisesti ja erityisesti uudistuksessa painotetaan peruspalveluita ja ennaltaehkäisyä. Kuntoutuskomitean työ on lähtökohtana sote-uudistuksen kuntoutuksen kehittämisessä, osana Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelmaa. (Sote-uudistus N.d.) Monimutkaista ja sirpaleista kuntoutuksen kenttää tulisi selkiyttää, mutta kokonaisuus on hyvin laaja. Nähtäväksi jää, miten sote-uudistuksessa päästään pureutumaan kuntoutuksen kysymyksiin ja ammatillisen kuntoutuksen haasteisiin Myös sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille kokonaisuuden hallitseminen on haasteellista ja erityisiä kuntoutusjärjestelmän osajia tarvitaan avuksi turvaamaan kuntoutujalle sujuva hoitopolku.

Lähteet

Eläketurvakeskus, Työeläkekuntoutus.2021. Viitattu 18.10.2021. <https://www.etk.fi/tutkimustilastot-ja-ennusteet/tilastot/tyoelakekuntoutus/>.

Haanpää, M., Hedenborg, M., Leinonen, J., Martimo, K.-P. & Takala, T. 2019. Ammatillinen kuntoutus. Julkaisussa Vakuutusratkaisut potilaan tukena. Toim. J. Leinonen. Helsinki. Kustannus Oy Duodecim.

Hokkanen, L. 2013. Asiakaskansalainen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Toim. Laitinen, M. & Niskala, A. Tampere: Vastapaino.

Hokkanen, L. 2014. Autetuksi tuleminen- Valtaistavan sosiaalisen asianajon edellyttämät toimijuudet. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto. Viitattu 10.4.2022. https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61787/Hokkanen_ActaE%20145pdfA.pdf?sequence=4&isAllowed=y.

Härkäpää, K. & Järvikoski, A. 2012. Mikä motivoi työeläkekuntoutukseen? Tutkimuksessa Gould, R., Härkäpää, K. & Järvikoski, A. Toim. Toimiiko työeläkekuntoutus? Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2012, 145192. Viitattu 01.04.2022. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129345/Toimiikotyoelakekuntoutus.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Hökkä, P, Paloniemi, S., Vähäsantanen, K., Herranen, S., Manninen, M., & Eteläpelto, A. 2014. Ammatillisen toimijuuden ja työssä oppimisen vahvistaminen-Luovia voimavaroja työhön! Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto. Viitattu 15.5.2022. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44975/978-951-39-6020-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Juvonen-Posti, P., Lamminpää, A., Rajavaara, M., Suoyrjö, H. & Tötterman, P. 2016. Työikäisten kuntoutumisen monialainen järjestelmä. Julkaisussa Kuntoutuminen. Toim. A. Ylinen. Helsinki: Kustannus Duodecim.

Juvonen-Posti, P., Saikku, P., Turunen, J., Nevala, N., Blomgren, S., Kaleva, S., Turunen, J., Henriksson, M., Joensuu, M., Böckerman, P. & Saari, E. 2020. Elinikäistä osallistumista vai elämää työ edellä? Työikäisten monialaisten palveluiden yhteensovittaminen ja vaikuttavuuden arviointi loppuraportti. Valtioneuvoston kanslia. valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2020:40. Viitattu 25.3.2022 https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/73851/VNTEAS_2020_40.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Juvonen-Posti, P. 2018. Work-related rehabilitation for strengthening working careers. A multiperspective and mixed methods study of its mechanisms. Väitöstutkimus, Oulun yliopisto, Lääketieteellinen tiedekunta. Viitattu 1.4.2022 <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526219271.pdf>.

Järnefelt, N. 2018. Työurat. Teoksessa Työelämän perustietoa. Toim. T. Michelsen, K. Reijula, L. Ala-Mursula, K. Räsänen & J. Uitti. Helsinki. Kustannus Oy Duodecim. 286, 296.

Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2011. Kuntoutuksen perusteet. Helsinki: WSOY Pro Oy. •

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M., Pietilä, A-M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hoitotiede, 25, 4, 293294, Pro Quest Central.

Kelan terminologinen sanasto. Etuusiin liittyvät käsitteet. 2021. Kansaneläkelaitos sanastokeskus TSK, 6. laitos. Viitattu 15.4.2022. http://www.tsk.fi/tiedostot/pdf/Kelan_terminologinen_sanasto_6laitos.pdf.

Kiander, J. 2018. Palkka, eläke, toimeentulo. Teoksessa Työelämän perustietoa. Toim. T. Michelsen, K. Reijula, L. Ala-Mursula, K. Räsänen & J. Uitti. Helsinki. Kustannus Oy Duodecim. 137138.

Kinni, R-L., Taskinen, H., Paronen, E., Pesonen, K. & Rissanen, S. 2017. Työssä jatkaminen ja eläkkeelle siirtyminen ikääntyvien työntekijöiden pohdinnoissa. Viitattu 15.4.2022 <https://journal.fi/kuntoutus/article/view/111386/65426>.

Kotkas, T. 2019. Rajat ylittävä sosiaalioikeus. Helsinki: Alma Talent. 123126.

Laurikka, A. 2021. Kuntoutustuelta takaisin työelämään? : Ammatillisen kuntoutuksen vaikutuksista. Pro Gradu-tutkielma, Tampereen Yliopisto, Johtamisen ja talouden tiedekunta. Viitattu 14.4.2022 <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/135374/LaurikkaAnnu.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

L 395/ 2016 Työntekijän eläkelaki. Oikeus työeläkekuntoutukseen. Viitattu 9.2.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060395#O2L3P36>.

L 395/ 2016 Työntekijän eläkelaki. Oikeus ammatillisen kuntoutuksen ennakkopäätökseen. Viitattu 09.12.2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060395>.

L 566/2015 Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista. Viitattu 14.4.2022 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050566>.

Lindh, J. 2013. Kuntoutus työn muutoksessa. Yksilön vajavuuden arvioinnista toimintaverkostojen rakenteistumiseen. Väitöskirja, Lapin yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Viitattu 25.3.2022 https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61780/Lindh_Jari_Acta_Electronica_126_Verkkoversio2bdfA.pdf?sequence=5&isAllowed=y.

Liukko, J. 2020. Työeläkekuntoutuksen ratkaisukäytännöt sekä kuntoutuksen toimivuus ja vaikuttavuus. Asiantuntijahaastatteluihin ja kirjallisuuteen perustuva selvitys. Eläketurvakeskus. Viitattu 26.1.2022. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140022/Tyoelakekuntoutuksen-ratkaisukaytannot-seka-kuntoutuksen-toimivuus-ja-vaikuttavuus.pdf?sequence=1> Viitattu 26.1.2022. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140022/Tyoelakekuntoutuksen-ratkaisukaytannot-seka-kuntoutuksen-toimivuus-ja-vaikuttavuus.pdf?sequence=1>.

Luomajoki, H., Koho, P., Ojala, T., Röning, T., Takatalo, J., Tarnanen, S., Holopainen, R., Mikkonen, J., Ekström, K. & Kouri, J-P. 2020. Ammatillaisen kipukirja. Ensimmäinen painos. Vkkustannus. Viitattu 13.5.2022. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789519147994>.

Motivoiva haastattelu 2020. Käypähoito. Viitattu 18.2.2022. <https://www.kaypa-hoito.fi/nix02109>.

Monialainen kuntoutus. Tilannekatsaus. 2015:18. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Mönkkönen, K., Leinonen, L., Arajärvi, M., Hovatta, AE., Tusa, N. & Salokangas, K. 2019. Moniammatillisen vuorovaikutuksen tarkastelua. Julkaisussa Moniammatillinen yhteistyö vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Toim. K. Mönkkönen, T. Kekoni & A. Pehkonen. Tallinna. Gaudeamus, 50.

Niela-Vilen, H. & Kauhanen, L. 2015. . Erilaiset kirjallisuuskatsaukset. Julkaisussa Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja A: 73/2015. Toim. R. Suhonen. Turku: Turun yliopisto, 2329. 3033.

Palomäki, S. 2012. Asiakkaiden osallisuus kuntoutustutkimusprosessissa-asiakkaiden kokemuksia osallisuudesta ja kuntoutustutkimuksen oikea-aikaisuudesta Tampereen yliopistollisessa sairaalassa. Ammatillinen lisensiaatintutkimus, Tampereen yliopisto, Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Viitattu 25.3.2022 <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=53878b12-ce64-4dc7-a87a-52eef27997ec>

Pekkarinen, L. & Sohlman, P. 2020. Ammatillisen kuntoutuksen onnistuminen julkisella alalla. Kevan tutkimuksia 1/2020. Viitattu 9.2.2022. <https://www.keva.fi/contentassets/4ee253e1d9694a15a4adb3ed9de89b75/tutkimusjulkaisu-ammattillisen-kuntoutuksen-onnistuminen-julkisella-alalla-2020.pdf>.

Punna, M., Malinen, K., Sevon, E. & Sihvonen, S. 2017. Kannattaako asiakkaan toimijuuden ja itseohjautuvuuden vahvistaminen? *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 54, 155-158.

Rajavaara, M. & Mattila, Y. 2016. Kuntoutujan toimeentuloturva. Julkaisussa *Kuntoutuminen*. Toim. A. Ylinen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Reunanen, M. 2017. Toimijuus kuntoutumisen tavoitteena. *Kuntoutus*, 41, 1, 5356. Viitattu 13.5.2022. <https://journal.fi/kuntoutus/article/view/100415/57928>.

Saari, P. 2012. Onnistuneesti takaisin työhön ammatillisella kuntoutuksella- työntekijöiden ja työnantajien näkemyksiä onnistuneesta työhön paluusta. *Kevan tutkimuksia 2/2012*. Helsinki. Viitattu 23.3.2022 https://kevatyonantajalle.keva.fi/globalassets/2-tiedostot/ta-tiedostot/tyoelamapalvelut/tutkimus_onnistuneesti_takaisin_tyohon_ammattillisella_kuntoutuksella.pdf.

Sayed, T. 2015. Ohjaus keskusteluun perustuvana menetelmänä. Julkaisussa *Asiakastyön menetelmiä sosiaalialalla*. Toim. P. Näkki & T. Sayed. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 89.

Seppänen-Järvelä, R., Syrjä, V., Juvonen-Posti, P., Pesonen, S., Laaksonen, M., Tuusa, M., Savinainen, M. & Henriksson, M. 2015. Yhteistoimintaa ja yksilöllisiä valintoja kuntoutumisen polulla Kelan työhön kuntoutuksen kehittämishankkeen tapaustutkimus. *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 141*, Helsinki. Viitattu 21.3.2022 <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/158749/tutkimuksia141.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Sosiaali- ja Terveysministeriö. 2021. Viitattu 09.12.2021. <https://stm.fi/ammattillinen-kuntoutus> <https://stm.fi/ammattillinen-kuntoutus>.

Sote-uudistus. N.d. Valtioneuvosto. Verkkosivu. Viitattu 22.4.2022 <https://soteuudistus.fi/tyoikaisten-palvelut>.

Suhonen, R., Axelin, A. & Stolt, M. 2015. Erilaiset kirjallisuuskatsaukset. Julkaisussa *Kirjallisuuskatsaus hoitotieteessä*. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja A: 73/2015. Toim. R. Suhonen. Turku: Turun yliopisto, 7–8.

Suomela-Markkanen, T. & Peltonen, R., 2016. Kuntoutussuunnitelma. Julkaisussa *Kuntoutuminen*. Toim. A. Ylinen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Takala, T., Aro, T., Haanpää, M., Hedenborg, M., Kivekäs, J., Leinonen, J. 2019. Vakuutusratkaisut potilaan tukena. Tallinna: Kustannus Oy Duodecim.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Toinen uudistettu painos. Tammi. Viitattu 20.4.2022. <https://janet.finna.fi/Ellibslibrary>.

Tuusa, Matti & Seppänen-Järvelä, Riitta & Henriksson, Mikko & Juvonen-Posti, Pirjo & Pesonen, Sanna & Syrjä, Vesa & Savinainen, Minna (2018) Yhteistoiminta ja toimijuus kuntoutumista edistävinä vaikutusmekanismeina. Teoksessa Jari Lindh, Kristiina Härkäpää & Kaisa Kostamo-Pääkkö Toim. Sosiaalinen kuntoutuksessa. Lapin yliopisto. Lapland Press, 129-130.

Tynjälä, P., Piirainen, A., Kurunsaari, M. & Merikoski, H. 2016. Ohjaus ja neuvonta kuntoutumisessa-pedagogisia lähtökohtia. Julkaisussa Kuntoutuminen. Toim. A.Ylinen. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim, 268269.

Työeläkekuntoutuksella ehkäistään työkyvyttömyyttä. 2022. Työeläkejärjestelmä. Tela. Viitattu 13.2.2022. <https://www.tela.fi/tyoelakejarjestelma/tyoelakekuntoutus/>.

Työeläkelakipalvelu Työeläkekuntoutuksen ansioedellytys. 2022. Viitattu 14.2.2022. https://www.tyoelakelakipalvelu.fi/telp-publishing/vepa/folder1.faces?&document_id=317936&navigation_history=200001_0,200042&folder_id=200042.

Työkyvyttömyyseläke- ja kuntoutustuki. 2020. Kelan verkkosivusto. Viitattu 25.1.2022. <https://www.kela.fi/tyokyvyttomyyselake-ja-kuntoutustuki>.

Vehviläinen, S. 2014. Ohjaustyön opas. Helsinki: Gaudeamus. E-kirja. Viitattu 20.2.2022. <https://www.ellibslibrary.com>

Vilka, H., 2021. Näin onnistut opinnäytetyössä ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. Keuruu: PS-kustannus.

Vänskä, K., Laitinen-Väänänen, S., Kettunen, T. & Mäkelä, J. 2011. Onnistuuko ohjaus? Helsinki: Edit.

Wrede, S. 2018. Ammatit ja toimeentulo globaalissa ajassa. Julkaisussa Työelämän perustietoa. Toim. T. Michelsen, K. Reijula, L. Ala-Mursula, K. Räsänen & J. Uitti. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.

Åkerblad, L. & Haapakoski, K. 2020. Hauras Jaettu Toimijuus Ammatillisessa kuntoutuksessa. Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen Aikakausilehti, 28 (3), 220236. Viitattu 1.3.2022 <https://journal.fi/janus/article/view/83335/56223>.

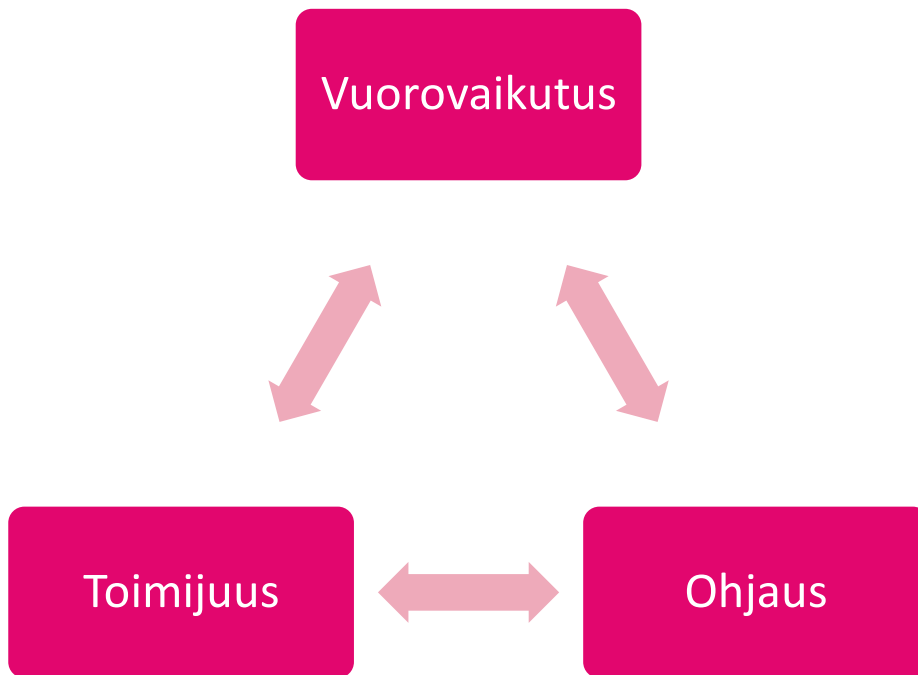
Liitteet

Liite 1. . Aineiston kuvaus ja teemojen ilmeneminen aineistossa

Aineisto	Toimijuus	Ohjaus	Vuorovaikutus
Åkerblad, L. & Haapakoski, K. 2020. Hauras Jaettu Toimijuus Ammatillisessa kuntoutuksessa. Jyväskylän Yliopisto.	X		
Juvonen-Posti, P.y.m. 2020. Elinikäistä osallistumista vai elämää työ edellä? Työikäisten monialaisten palveluiden yhteensovittaminen ja vaikuttavuuden arviointi loppuraportti. Valtioneuvoston selvitys ja tutkimustoiminnan julkaisusarja.			X
Härkäpää, K. & Järvikoski, A. 2012. Mikä motivoi työeläkekuntoutukseen? Eläketurvakeskuksen tutkimuksia Toimiiko työeläkekuntoutus?	X	X	X
Juvonen-Posti, P. 2018. Work-related rehabilitation for strengthening working careers. A multiperspective and mixed methods study of its mechanisms. Oulun Yliopisto.	X	X	
Lindh, J. 2013. Kuntoutus työn muutoksessa-yksilön vajavuuden arvioinnista toimintaverkostojen rakenteistumiseen. Lapin Yliopisto.		X	X
Palomäki, S. 2012. Asiakkaiden osallisuus kuntoutustutkimusprosessissa-asiakkaiden kokemuksia osallisuudesta ja kuntoutustutkimuksen	X	X	X

oikea-aikaisuudesta Tampereen yliopistollisessa sairaalassa. Tampereen Yliopisto.			
Saari, P. 2012. Onnistuneesti takaisin työhön ammatillisella kuntoutuksella- työntekijöiden ja työnantajien näemyksiä onnistuneesta työhönpaluusta. Kevan tutkimuksia 2/12.	X	X	
Seppänen-Järvelä, R., Syrjä, V., Juvonen-Posti, P., Pesonen, S., Laaksonen, M., Tuusa, M., Savinainen, M. & Henriksson, M. 2015. Yhteistoimintaa ja yksilöllisiä valintoja kuntoutumisen polulla- Kelan työhönkuntoutuksen kehittämishankkeen taustatutkimus.	X		X

Liite 2. Keskeiset teemat.

Liite 3. Aineisto analyysin ylä- ja alakategoriat.

Toimijuus	Ohjaus	Vuorovaikutus
<ul style="list-style-type: none"> • motivaatio • asiakaslähtöisyys • osallisuuden vahvistaminen 	<ul style="list-style-type: none"> • oikea-aikaisuus • yksilöllinen ohjaus • asiakkaan kokonaistilanteen huomiointi 	<ul style="list-style-type: none"> • aito kuuntelu • läsnäolo • tasavertaisuus • asiantuntija toimii tulkkina asiakkaalle